

Institutionen för socialvetenskap
Socionomprogrammet 210 hp

Mellan barnets röst och umgängesrätt

En kvalitativ studie om familjerättssekreterares upplevelser av att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld

Johanna Zetterström

Examensarbete i socialt arbete, 15 hp

SOC63, VT22

Examensarbete

Handledare: Veronica Ekström

Examinator: Martin Börjesson

Sammanfattning

Syftet med denna studie var att undersöka familjerättssekreterares upplevelse av att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld. Genom tre kvalitativa fokusgruppsintervjuer med verksamma familjerättssekreterare med minst tre års erfarenhet har ett antal frågeställningar besvarats. Frågeställningarna handlar om barns rättigheter och åsikter och hur dessa tar sig uttryck i utredningar gällande umgänge samt i efterföljande dom från tingsrätten, i relation till hur det påverkar verkställandet av umgänge med umgängesstöd utifrån familjerättssekreterares uppdrag.

Intervjumaterialet har därefter analyserats utifrån tidigare forskning om verkställande av umgänge utifrån barnets bästa när det förekommit våld kopplat till Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater samt teori om barnets perspektiv. Resultatet visar att familjerättssekreterare upplever det tidskrävande och svårt att verkställa umgänge med umgängesstöd när det förekommit våld, särskilt då barnet i den familjerättsliga utredningen uttryckt en ovilja till att träffa den våldsutövande föräldern. Informanterna uttrycker att barnets åsikter framkommer i utredning och lyfts fram i risk- och konsekvensanalys, men att det i dom från tingsrätten sällan framgår hur det blir utifrån barnets perspektiv att mot sin vilja tvingas träffa en våldsutövande förälder. Barnets bästa upplevs av informanterna fokusera på föräldrarnas rätt att träffa barnet. Vidare framkom det att informanterna upplever att de hamnar i en svår situation där umgänge med umgängesstöd ska ske mot barnets vilja, både känslomässigt i förhållande till barnet, men också i relation till vårdnadshavares ansvar att skydda sitt barn från att fara illa samtidigt som en dom ska följas för att inte få andra oönskade effekter. Slutligen visar resultatet att möjligheterna för familjerättssekreterare att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld är begränsade och upplevs inte tillfredsställande.

Nyckelord

Familjerättssekreterare, umgänge med umgängesstöd, dom, våld, barns åsikt

Abstract

The purpose of this study was to examine the experience of family law representatives in enforcing access orders with access support where violence has occurred. Through three qualitative focus group interviews with practicing family law caseworkers with at least three years of experience, a number of questions were answered. The questions concern children's rights and views and how these are expressed in investigations concerning access and in the subsequent judgment of the district court, in relation to how this affects the enforcement of access with access support from the perspective of the family law caseworkers mission. The interview material was then analysed on the basis of previous research on the enforcement of access in the best interests of the child in cases of violence linked to Michael Lipsky's theory of grassroots bureaucrats and the theory of the best interests of the child. The results show that family law caseworkers find it time-consuming and difficult to enforce access with access support in cases of violence, especially when the child has expressed a reluctance to meet the violent parent in the family law investigation. Informants expressed that the child's views are expressed in the investigation and highlighted in the risk and impact assessment, but that it is rarely clear from the judgment of the district court what it would be like from the child's perspective to be forced to meet an abusive parent against his or her will. The best interests of the child are perceived by the informants to focus on the parents' right to see the child. Furthermore, it emerged that the informants feel that they end up in a difficult situation where access with access support has to be against the child's will, both emotionally in relation to the child, but also in relation to the guardians' responsibility to protect their child from harm while at the same time following a judgment so as not to have other undesirable effects. Finally, the results show that the possibilities for family law caseworkers to enforce access orders with access support where there has been violence are limited and not perceived as satisfactory.

Keywords

Family law caseworkers, access with support, judgment, violence, children's opinion

Titel (Translated):

Between the child's voice and access rights

Förord

Jag vill börja med att tacka min handledare Veronica Ekström vid institutionen för socialvetenskap, Marie Cederschiölds Högskola, för det enorma stödet. Veronica har bidragit till konstruktiv kritik och god vägledning genom hela arbetet. Hennes omedelbara svar och synpunkter har möjliggjort att arbetet kunnat fortsätta och uppsatsen färdigställas inom angiven tid. Ett stort tack riktas även till familj och kollegor som under våren 2022 fått agera bollplank och stöttat mig genom processen. En extra stor eloge till personal på Norrtälje bibliotek som hjälpt mig beställa och ta fram litteratur jag ansett mig behöva. Sist, men inte minst, vill jag ge ett stort tack till alla informanter som ställt upp. Tack vare er blev denna studie genomförbar.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Problemformulering	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Uppsatsens disposition	9
2. Historik och tidigare forskning	11
2.1 Barnets bästa	11
2.2 Föräldrabalken	11
2.3 Barnkonventionens betydelse i frågor om umgänge	12
2.3.1 Tidigare forskning om barnets bästa i umgänge med umgängesstöd	13
2.4 Rättsprocessen - umgänge	14
2.5 Familjerättssekreterare	15
2.6 Umgänge med umgängesstöd	16
2.6.1 Tidigare forskning om familjerättssekreterare som verkställer dom om umgänge med umgängesstöd	16
2.7 Barn, våld i nära relation och umgänge	16
2.7.1 Tidigare forskning om verkställande av barns umgänge med våldsutövare	17
3. Teori	19
3.1 Gräsrotsbyråkrat	19
3.2 Barnets perspektiv	21
4. Metod	22
4.1 Metodval	22
4.3 Intervjuer	24
4.4 Intervjuernas genomförande	25
4.5 Tolkning av intervjumaterial	25
4.5.1 Analysens genomförande	26
4.6 Validitet och reliabilitet	27
4.7 Metoddiskussion	28
4.8 Etiska överväganden	29
4.8.1 Förförståelse	29
5. Resultat	31
5.1 Föräldrabalken och barnkonventionens betydelse i det vardagliga livet	31
5.2 Vårdnadshavares ansvar	32
5.3 Barns åsikt i domar och beslut	33
5.4 Att verkställa umgänge med umgängesstöd vid förekomst av våld	34
5.5 Sammanfattning av resultatet	35
6. Analys	36
6.1 Föräldrabalken och barnkonventionens betydelse i det vardagliga livet	36
6.2 Vårdnadshavares ansvar	37
6.3 Barns åsikt i domar och beslut	38
6.4 Att verkställa umgänge med umgängesstöd vid förekomst av våld	39
7. Slutsatser	41

8. Diskussion	42
Referenslista.....	44
Bilagor	48

1. Inledning

Enligt *Föräldrabalken* (SFS 1949:381) 6 kap 2a § FB ska principen om barnets bästa vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det medför att i vårdnadsmål i tingsrätten som rör umgänge med den förälder barnet inte bor med ska utgångspunkten vara i barnets bästa liksom att risken att barnet far illa ska vägas mot barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Utöver detta ska hänsyn tas till barnets vilja och barn ska ges möjlighet att vara delaktiga i frågor som berör dem, vilket också framgår av Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, (Barnkonventionen), som från och med 1 januari 2020 är svensk lag. Det åligger boendeföräldern att bidra och motivera barnet att umgänge sker med umgängesföräldern. Ofta fokuserar tingsrätten på om barnet vill eller inte vill ha umgänge med den förälder som utövat våld där det torde vara rimligare att ställa frågan om barnet ska ha kontakt med denna förälder och i så fall hur (Laing, Heward-Belle & Toivonen, 2018). Många gånger krävs det mod från ett barn att förmedla en önskan om att inte träffa den våldsutövande föräldern vilket åligger Socialnämnden och enheten för familjerätt att noga belysa i utredningar om vårdnad, boende och umgänge. Även om den familjerättsliga utredningen visar att barnet inte vill träffa den våldsutövande föräldern, med eller utan motivering från barnet självt, finns generellt sett alltid ett ifrågasättande kring barnets mognad och förmåga att själv uttrycka sin vilja från tingsrättens sida. Detta resonemang tycks inte föras om barnet ger uttryck för att vilja träffa en våldsutövande förälder (Röbäck de Souza, 2015). Således tycks det svårt för barnet att göras delaktig i beslut som rör dem och deras framtid, vilket de ska göras då ingen känner sin egen situation bättre än personen ärendet rör, det här fallet barnet självt (Heine, Hokkanen, Kontu, Lindroos & Ronimus, 2019). Tingsrätten kan döma att ett barn ska ha umgänge med umgängesstöd med den förälder det inte bor med. Tanken med umgängesstöd är att det är barnets behov som ska styra och att det är en form av korttidsstöd där umgänget senare ska normaliseras och ske utan umgängesstöd. Det går inte att utläsa av förarbetena att detta är tänkt till barn som utsatts eller upplevt våld mot närstående utan snarare om föräldrarna befinner sig i en svår konflikt eller det finns behov hos barnet att på ett tryggt sätt skapa en relation med umgängesföräldern (*Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättning att tala med barn*, Prop. 2009/10:192). I Jämställdhetsmyndighetens rapport ”Våld är inget undantag” (2021) framkommer att våld många gånger omformuleras till samarbetsproblem eller konflikt vilket medför att uppgifter om våld förminskas. Efter tingsrättens dom om umgänge med umgängesstöd åläggs familjerätten att verkställa dom enl. 6 kap. 15 c § FB (SFS 1949:381) oavsett barnets vilja.

Det fanns en upplevelse hos mig i mitt dåvarande yrke som familjerättssekreterare att antal förordnande om umgänge med umgängesstöd kraftigt ökat under de senaste åren samtidigt som barnkonventionen blev lag 2020 vilket särskilt tar fäste i artikel tre och tolv vilka innebär att barnets bästa alltid ska komma i första hand och att barn ska ha rätt att uttrycka sin åsikt i frågor som rör dem (Rädda barnen, 2022). I Norrtälje kommun, där jag tidigare arbetade som familjerättssekreterare, ökade antal förordnande om umgänge med umgängesstöd de tre senaste åren från åtta (2018) till 36

stycken (2021). I 33 av dessa förekom uppgifter om våld i nära relation och i 30 av dessa framkom att barn uttryckt en önskan om att ej träffa den våldsutövande föräldern. Samtliga 30 verkställdes men enbart sex stycken slutfördes enligt dom. Resterande 24 gick ej att verkställa trots fungerande inskolning. I samtliga ärenden har familjerättssekreterare gjort åtskilliga försök till motiverande samtal med boendeförälder och barn genom telefonsamtal, fysiska möten på kontoret och genom olika sätt försökt att få till ett första möte mellan barn och umgängesförälder på neutrala platser, utan att lyckas. Enligt Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF dnr. AD 2020-1429, 2021-06-11) var antal verkställda umgängesstöd något lägre 2020 jämfört med 2019, men högre än 2018. Ett skäl kan vara den pandemi som präglat samhället samt att det är statistik om verkställda umgängesstöd.

1.1 Problemformulering

Fokus för uppsatsens problemformulering tar sin början i egen erfarenhet i min tidigare yrkesroll som familjerättssekreterare av att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld. Intresset väcktes genom att det i de flesta fall uppstår svårigheter att genomföra dessa förordnande från tingsrätten. Svårigheten ligger i när barn inom ramen för en umgängesutredning tydligt uttryckt en ovilja att träffa den förälder som utövar våld mot den andra föräldern och/eller mot barnet självt. Trots detta dömer tingsrätten att umgänge är det bästa för barnet. I Jämställdhetsmyndighetens rapport (2022) *"Våld är inget undantag"* framgår det tydligt att våld oftast beskrivs som konflikt eller samarbetssvårigheter och att barns åsikt allt som oftast inte ges utrymme i domar om umgänge. Efter att vid upprepade förordnanden från tingsrätten och försök att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld, och där barnet också uttryckt en åsikt att inte vilja träffa den våldsutövande föräldern, väcktes ett intresse hos mig som tidigare familjerättssekreterare att försöka förstå familjerättssekreterares erfarenheter och upplevelser av att just verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld. Tillsammans med arbetskollegor diskuterades hur barns åsikt tas till vara i domar om umgänge med umgängesstöd eller om barn utsätts för ännu ett övergrepp genom att mot sin vilja tvingas till umgänge. Upplevelsen av att det saknas kunskap om barn som tvingas till umgänge med en våldsutövande förälder där barnet uttryckt att det inte vill ledde till en vilja att försöka förstå vilka svårigheter familjerättssekreterare ställs inför i sitt dagliga arbete. Därför kändes det intressant och meningsfullt att fördjupa mig i vad familjerättssekreterare har för upplevelser och erfarenheter av att verkställa dom med umgängesstöd där det förekommit våld.

Många gånger hamnar familjerättssekreterare i svårigheter av att det finns en dom som ska verkställas samtidigt som barnets intressen och barnets bästa ska vägleda i frågor om umgänge. Vid förordnande efter dom finns ingen möjlighet för familjerättssekreterare att lämna in ett yttrande till tingsrätten hur umgänget faller ut då målet är avslutat genom dom. Domen förväntas följas av samtliga inblandade. Antalet ärenden har ökat kraftigt och familjerättssekreterare ser att barn far illa då de tvingas till umgänge med en våldsutövande förälder mot dess vilja. Boendeföräldern ses i flera fall ha svårighet att medverka till att förordnande verkställs på grund av barnets ovilja och/ eller skyldighet

att skydda barnet från att fara illa både utifrån det våld som förekommit, rädsla för att skyddade personuppgifter ska röjas eller utifrån kontaktförbud (Jämställdhetsmyndigheten, 2022).

Det finns således en svårighet för familjerättssekreterare att vid dom verkställa umgänge med umgängesstöd där barn tydligt uttryckt en ovilja att träffa en förälder där det förekommit våld i nära relation, vilket studien ämnar undersöka. Fokus riktas där med mot familjerättssekreterares erfarenheter av att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld.

Synen på fenomenet utgår från ansatser i Michael Lipskys (2010) myntade begrepp i svensk översättning, gräsrotsbyråkraten, där familjerättssekreteraren befinner sig i en situation där klienten, i dessa ärenden oftast barnet, mamma och pappa ställer krav och vill ha sina önskingar och behov tillgodosedda samtidigt som organisationen ställer krav på klienterna hur det ska ske. Då familjerättssekreterare också ska ta i beaktande hur barnet upplever det från sitt perspektiv har även teorin om barnets perspektiv valts som ansats.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka familjerättssekreterares upplevelser av hur förordnande om umgänge med umgängesstöd efter dom från tingsrätten där det förekommit våld i nära relation, här i meningen våld mot den andra föräldern eller mot barnet direkt, faller ut. Mer precist om det finns förutsättningar att som familjerättssekreterare verkställa domar av detta slag. Med utgångspunkt i ovanstående fokuseras därför frågeställningarna i undersökningen på:

1) Hur är familjerättssekreterares upplevelser av att verkställa domar om umgänge med umgängesstöd där barn uttryckt att de inte vill träffa en våldsutövande förälder?

2) Hur upplever familjerättssekreterare att barn påverkas i dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och barn uttryckt att de inte vill träffa den våldsutövande föräldern?

3) I vilken utsträckning upplever familjerättssekreterare att barns uttryckta åsikt tas till vara vid dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld?

1.3 Uppsatsens disposition

I kapitel ett presenteras inledning och ansats för uppsatsens syfte. I kapitel två följer en redogörelse för barnets bästa genom en historisk tillbakablick av föräldrabalken och dess bestämmelser kring föräldrars ansvar om barn och barns rättigheter enligt barnkonventionen samt dess tänkta betydelse och faktiska innebörd. Därefter redogörs för rättsprocessen och den juridiska innebörden av umgänge med umgängesstöd samt syftet. I anslutning till respektive avsnitt presenteras tidigare forskning. Vidare följer en teoretisk ansats som kan kopplas till fenomenet. Därefter följer en förklaring av den metodologiska ansatsen och stegvis ges en redogörelse för det tillvägagångssätt som använts för att

komma fram till hur analysen av det insamlade materialet gjorts samt studiens resultat. Arbetet avslutas med en sammanfattning för att ge studien en konklusion av bearbetat material samt en diskussion kring vad denna studie bidragit till. Slutligen delges tankar kring vad som i framtiden kan vara intressant att undersöka vidare om inom området umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld. Då det förekommer facktermer och juridiska begrepp i studien presenteras dessa genom en begreppsförklaring (bilaga 1) för att underlätta för läsaren.

2. Historik och tidigare forskning

I detta kapitel presenteras en redogörelse för den historiska utvecklingen av barnets bästa tillsammans med lagstiftningen i föräldrabalken gällande umgänge med umgängesstöd samt i relation till förekomst av våld. Även tidigare forskning presenteras för varje område.

2.1 Barnets bästa

Historiskt sett var svensk barnrätt fragmentarisk och betraktade barnet som avhängigt från de vuxnas legala relationer. Barnrätten har under slutet av 1900-talet utvecklats till ett självständigt rättsområde och kännetecknas genom att det vid den rättsliga bedömningen är barnets legala relationer till samhället runt omkring det, dess institutioner och dess medlemmar som är i centrum. Barnets bästa är ett flexibelt begrepp som har sitt fokus i barnets unika och individuella behov och en grundläggande förutsägbarhet och likhet inför lagen (Schiratzki, 2019). Barndomen är en period där barnets fysiska och psykiska förmågor är under utveckling i relation till både den egna personen och till omvärlden vilket är en av barnrättens utgångspunkter. Schiratzki (2019) menar att konsekvensen av att barnet är under utveckling innebär att barnet i stor utsträckning är beroende av sin omgivning för att erhålla den omsorg och tillsyn som det är i behov av.

För att kunna förstå vad barnets bästa innebär behövs också en förståelse för vad begreppet barn är. Barn är ett begrepp som används för att beskriva människor från det att de föds tills dess att de fyller 21 år (Schiratzki, 2019). Däremot så blir en människa enligt svensk lag myndig vid 18 års ålder och får då på egen hand fatta beslut om saker som rör dem och rätten att företräda barnet försvinner från föräldrarna (Schiratzki, 2019). Det medför att det inte finns en bestämd gräns när en människa upphör att vara barn, vilket heller inte anges i barnkonventionen där barn enligt artikel ett avses vara varje människa under 18 år (Barnkonventionen, 2020). Barnets bästa kan ses som både en rättsregel och en rättsprincip. En rättsregel ger ett särskilt handlingsalternativ och en rättsprincip är en riktlinje. Om barnets bästa skulle betraktas som en rättsprincip ges barnets bästa ett bredare tillämpningsområde än om barnets bästa betraktas som en rättsregel (Schiratzki, 2019). Då skulle barnets bästa kunna uppfattas som en lagreglerad riktlinje för öppna bedömningar som innebär stort utrymme för egna synpunkter för den som fattar beslut. I alla frågor och bedömningar som rör barn ska barnets bästa vara avgörande. Vid bedömning av vad som faktiskt är barns bästa bör både beprövad kunskap och vetenskap också kombineras med att barn själva får utrymme och möjlighet att komma till tals. Deras synpunkter ska vägas in i beslut som rör dem.

2.2 Föräldrabalken

I 6 kap FB (SFS 1949:381) framgår att det är barnets bästa som ska vara avgörande i alla beslut som rör umgänge och särskild vikt ska läggas vid risken för att barnet eller annan person i dess närhet utsätts för övergrepp, att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller på annat sätt far illa. Detta ska ställas i relation till att barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar vilket

framgår i 6 kap. 2 a § FB (SFS 1949:381). Enligt denna lag innebär det att inga andra intressen kan gå före barnets bästa. Rättvisa mellan föräldrarna kan således inte vara avgörande när bedömningen av barnets bästa görs.

Vårdnadshavare är skyldig att bestämma i frågor som rör barnet och är generellt sett företrädare för barnet i frågor som handlar om barnet som omyndig person och vårdnadshavare har också omfattande rättslig kompetens att företräda barnet (Schiratzki, 2019). Även om vårdnadshavare är den/de som bestämmer i frågor som rör barnet har de ett gemensamt ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med båda sina föräldrar. Enligt 6 kap 15 § FB (SFS 1949:381) har barnet rätt till umgänge med den förälder det inte bor med. Det är den vårdnadshavare som barnet bor med som är skyldig att lämna upplysningar till den förälder barnet ska umgås med för att främja umgänget, om det inte finns särskilda skäl som talar emot det. Även om det finns ett ifrågasättande i Föräldrabalken kring barnets kompetens ska Föräldrabalken ändå anses stå för att barnet representeras som kompetent nog att få göra sin röst hörd och få sin vilja beaktad (Eriksson & Näsman, 2009). I september togs beslut i ett regeringssammanträde (*Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken*, Dir. 2021:70) att reglerna i föräldrabalken ska ses över och bland annat fokusera på barn som upplevt våld av närstående och hur skyddet kan stärkas för barnet vid frågor om umgänge med en förälder som utövat våld. Uppdraget genomförs under 2022 och förväntas redovisas i december 2022. I förarbetena som ligger till grund framgår att regeringens avsikt är att se över behov av ytterligare åtgärder för att säkerställa att barn mot sin vilja måste träffa en våldsam förälder (*Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister*, Prop. 2020/21:150). Det pågår en ständig utveckling av reglering i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Syftet med översynen och lagändringar är att stärka barnets rätt till delaktighet ytterligare och innebär ett stärkt skydd för barn som riskerar att fara illa.

2.3 Barnkonventionens betydelse i frågor om umgänge

Barnkonventionen blev lag 1 januari 2020 med syfte att stärka barnrättsperspektivet och består av 54 artiklar. Konventionen innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i ärenden som rör barn och ska bidra till att synliggöra barnets rättigheter. Regeringen menar att det är tänkt att vara ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet (prop. 2017/18:186). Barnkonventionen, artikel tre säger att vid alla åtgärder som rör barn ska barnets bästa beaktas. Vidare framgår det i barnkonventionen, artikel nio, att barn inte ska skiljas från sina föräldrar mot sin vilja om det inte bedöms av behöriga myndigheter vara nödvändigt vilket kan vara nödvändigt om barnet utsatts för övergrepp eller vanvård samt i beslut om var barnet ska bo om föräldrarna lever åtskilda. Barnkonventionen, artikel tolv, säger att alla barn som är i stånd att uttrycka sina åsikter ska få göra det i alla frågor som rör dem vilket ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Barns delaktighet är således en fundamental rättighet och barnets bästa ska alltid komma först. När vuxna ska bestämma något som handlar om eller påverkar barn måste de alltid tänka på vad som är bäst för barnet och måste visa på vilket sätt de tänkt på barnets bästa i beslut som fattas om dem.

2.3.1 Tidigare forskning om barnets bästa i umgänge med umgängesstöd

Det finns mycket forskning att tillgå om begreppet barnets bästa. För att begränsa tidigare forskning om barnets bästa fokuserar denna studie på barns bästa vid umgänge med umgängesstöd i vårdnadstvister där det förekommit våld.

Alla beslut som rör barn ska utgå från deras bästa. Hughes & Chau (2012) beskriver hur barns välbefinnande och dess bästa ofta utgår från det underförstådda att det bästa är att de har en relation och kontakt med båda sina föräldrar efter en separation vilket tenderar att försätta barnet i en risk efter separation genom att de fortsatt utsätts för våld. Barnets bästa görs till en omsorgsdiskurs då det är de vuxna som bedömer vad som är barnets bästa och där barnets uttryckta vilja är det som görs till ett problem utifrån bedömningen att de inte vet sitt eget bästa (Röbäck De Souza, 2015). Barnets vilja bedöms oftast som verklig endast i de fall då barnet uttryckt en vilja att träffa en våldsutövande förälder. I Höjer & Röbäck's studie (2007) framkommer att det inte går att se ett enda fall där barnets ovilja att träffa den våldsutövande föräldern ses som barnets verkliga vilja. Däremot ifrågasätts barnets verkliga vilja att inte vilja träffa en våldsutövande förälder i mening att det inte utgör ett hinder. Barnets bästa och dess delaktighet har diskuterats under lång tid, både i Sverige och internationellt och barnets rätt att komma till tals stärks genom inkorporering av barnkonventionen i svensk lag. Trots detta är det svårt för barn att få sin åsikt och vilja beaktad (Röbäck De Souza, 2015). Morag, Rivkin & Sorek (2012) har beskrivit hur barn görs och kan göras delaktiga i processer i rätten som rör dem i mål om umgänge i Israel. Det förefaller vara en viktig del att barns faktiska rättigheter om delaktighet också synliggör barnen i rätten. Majoriteten av barnen som fick komma till tals i studien kände en lättnad att föräldrarna fick ta del av deras åsikter. Det fanns också barn som inte vågade uttrycka sin vilja med anledning av lojalitetskonflikt. I Sverige är det sällan barn medverkar i tingsrätten med anledning av att de inte ska dras in i konflikten mer än vad de redan gjort genom den av familjerätten gjorda utredningen. I 6 kap. 19 § 6 st FB (SFS 1949:381) framgår att barn får höras inför rätten om det finns särskilda skäl som talar för det och enbart om det är uppenbart att barnet inte tar skada av att höras. Det är inte meningen att barn regelmässigt ska medverka i rätten och det normala är att barnet endast hörs av familjerättssekreterare (prop. 1981/82:168). Eftersom barnet inte hörs i rätten kommer heller inte dess vilja och åsikt att få samma utrymme som de vuxnas och det är slutligen barnet som får bära konsekvenserna av de beslut som vuxna fattar om dem. Tidigare studier visar resonemang om barns behov av båda sina föräldrar och ifrågasättande av barns verkliga vilja, men rätten tycks inte omfatta att inte ha umgänge med en våldsutövande förälder. Föräldrarätten anses ofta gå före och då också mäns rättigheter att ha fortsatt kontakt med barnet samt kvinnan efter separationen går före kvinnor och barns skydd (Laing, Heward-Belle & Tiovonen, 2018).

2.4 Rättsprocessen - umgänge

Föräldrar som inte kan komma överens om frågor rörande umgänge kan vända sig till tingsrätten. Tingsrätten är i tvistemål skyldig att säkerställa att barnets förhållanden blir ordentligt utrett enl 6 kap. 19 FB (SFS 1949:381) vilket görs genom att socialnämnden bereds tillfälle att yttra sig (Eriksson & Näsman, 2015). Tingsrätten kan förordna om umgänge med umgängesstöd enl 6 kap. 15 c § FB (SFS 1949:381) i de fall där umgänge mellan barnet och den förälder barnet inte bor med är riskfyllt utifrån en allvarlig konflikt mellan föräldrarna vid överlämnandet av barnet eller om kontaktförbud föreligger den umgängesberättigade föräldern gentemot boendeföräldern alternativt om barn och umgängesförälder inte känner varandra och då med utgångspunkt i att vara ett stöd för barnet. Även vid avgörande av umgängesfrågor ska hänsyn tas till barnets vilja i beaktande av dess ålder och mognad. En svårighet i rättsprocessen kan vara om barn uttrycker att de inte vill träffa umgängesföräldern och också har gjorts delaktig i utredning hos familjerätten. Delaktigheten begränsas dock genom att det är de vuxna som initierat situationen och också är de som fattar beslut (Eriksson & Näsman, 2009). Det ställs efter fattad dom krav på boendeföräldern att motivera barnet till umgänge och vid inskränkning av en förälders umgänge ställs särskilda krav för att inte kränka barnets och förälders rätt till umgänge med varandra. För att göra inskränkningar i umgänget ska det hänvisas till barnets bästa eller vilja och frågorna måste vara väl utredda (Schiratzki, 2019). Som utgångspunkt är att umgänge ska medges om det saknas anledning att tro att barnet kan komma att fara illa. Det har enligt Schiratzki (2019) riktats kritik mot svenska tingsrätter för att umgänge ofta utformas enligt standardiserade ramar utan att ta hänsyn till det enskilda barnets behov. Det är inte ovanligt att en våldsutsatt många gånger tackar ja eller ingår i en samförståndslösning att barnet ska träffa den andra föräldern genom umgänge med umgängesstöd på grund av rädsla att förlora allt med hänvisning till att inte ha varit samarbetsvillig nog. Vilket också nyttjas genom makt av den våldsutövande i form av hot om att den våldsutsatta annars inte kommer att få träffa barnen (Laing, Heward-Belle & Toivonen, 2018). FN:s barnkommitté betonar att domare vid tingsrätter inte ska tillmäta den eventuella påverkan en förälder kan ha någon betydelse för barnets viljeytring med anledning av att barnets rädsla och motstånd kring att träffa en våldsutövande förälder är verklig för barnet (Röbäck De Souza, 2015). Vidare finns det inom rättsinstanser en föreställning att rapporter om att våld och övergrepp grundar sig i falska anklagelser som uppkommer i familjerättsliga tvister vilket riskerar att uppgifter om våld inte tas på allvar. De ses som ett uttryck från den ena föräldern i försök att ställa den andra föräldern i en sämre dager (Brown, Frederico, Hewitt & Sheehan, 2000; Hughes & Chau, 2012). Till detta lyfts ofta aspekten att det inte är bra för barn att helt avskärmats från umgänge med den förälder det inte bor med, oavsett om det förekommit våld eller inte. Rättens anförande att det skulle påverka barns välbefinnande i längden är ett skäl i den sammanfattade bedömningen om att barnet ska ha tillgång till båda sina föräldrar och som i sin tur leder till dom om umgänge med umgängesstöd. Till grund för rättens beslut ska också hänsyn tas till om våldshandlingen skett vid enstaka tidigare tillfällen liksom hur längesedan det inträffade då det kan

innebära en mindre risk att barnet ska fara illa för umgänge med en våldsutövare om det ej anses som upprepat våld och om lång tid passerat sedan händelsen (Eriksson & Dahlkild-Öhman, 2015).

2.5 Familjerättssekreterare

Familjerättssekreterare är anställda inom socialtjänstens familjerätt och arbetar med rådgivning och myndighetsutövning inom områden som rör vårdnad, boende och umgänge och andra föräldraskapsfrågor vilket också är de områden som familjerättssekreterare är specialiserade inom (Eriksson & Näsman, 2015). De flesta har en bakgrund och utbildning som socionom, men även beteendevetare och jurister är verksamma som familjerättssekreterare. Generellt sett krävs det ingen ytterligare utbildning inom ramen för att utföra det familjerättsliga arbetet, men erfarenhet krävs av handläggning inom det familjerättsliga området enligt Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge (HSLF-FS 2017:51). En av familjerättssekreterares arbetsuppgifter är att handlägga och verkställa umgänge med umgängesstöd. Den som genomför en utredning om umgänge ska undersöka barnets inställning, om det inte är direkt olämpligt, och redovisa den för rätten enligt 6 kap. 19 § FB (SFS 1949:381). Det förslag som familjerättssekreterare ger ska noga motiveras och grunda sig på barnets bästa enligt FB 6 kap 2 a § (SFS 1949:381). Det ska tydligt framgå vilka risker och konsekvenser olika alternativ kring umgänge kan föra med sig för det enskilda barnet (Eriksson & Dahlkild-Öhman, 2015). I den utredning familjerättssekreterare genomför ska det tydligt framgå vilka olika möjligheter umgänge kan ordnas på utifrån ett betryggande och positivt sätt för barnets bästa. Familjerättssekreterare ska också föra fram i en riskbedömning både risken att barnet återigen utsätts för våld samt risken i att barnet kan fara illa utifrån att det ännu inte återhämtat sig från tidigare våldsupplevelser (Eriksson & Näsman, 2015). Handläggare av familjerättsliga utredningar bemöter barn som upplevt våld i nära relation och har ett ansvar för att bidra till att barnets uppgifter giltiggörs (Eriksson & Näsman, 2009). Det krävs att deras situation hanteras på ett sätt att de skyddas från ytterligare utsatthet. Ur ett barns perspektiv kan det vara problematiskt att bli beskyddad från kunskap om våld om det påverkar rättsens beslut och den egna situationen framstår som obegriplig eller att den egna utsattheten inte blir synlig. Det är en utmaning för utredare av umgängesfrågor att barnets behov av skydd synliggörs samtidigt som tingsrätten dömer något annat.

Eriksson & Näsman (2009) beskriver hur en pojke gång på gång säger vad han redan sagt, att han inte vill träffa sin pappa och att utredarna lovat honom att få känna sig trygg och heller inte behöva prata om sin pappa. Trots detta frågar de gång på gång och för själva in pappa i samtalen tills pojken resignerade och går med dem i att han kanske kan tänka sig träffa sin pappa, fast han inte vill. Vuxna runt omkring försöker skydda barnet från fortsatta upplevelser av våld, men har inte på ett begripligt sätt förmedlat till barnet så att det kan förstå och få helt klart för sig varför det rättsliga beslutet blivit som det blivit, alltså varför barnet ska träffa en förälder som utsatt barnet för våld i nära relation och som barnet inte vill träffa.

2.6 Umgänge med umgängesstöd

Enligt Justitieombudsmannen (JO dnr 9119-2019, 2020-06-30) kan tingsrätten besluta om umgänge med umgängesstöd under förutsättning att barnet har behov av det i de fall ett barn inte tidigare har haft kontakt med den förälder det inte bor med, eller om det gått lång tid sedan de sågs eller av annan orsak inte känner tillit till umgängesföräldern. Det kan även beslutas i vissa fall där det kan antas att umgängesföräldern brister i sin omsorgsförmåga liksom vid överlämning vid umgänge om det föreligger en stor konflikt mellan föräldrarna. Umgängesstödjare, det vill säga den person som av socialnämnden utses att medverka vid umgänge har inte fysiskt mandat att fysiskt förhindra att barnet kränks eller förs bort och är således inte en garant för att undvika eller motverka skadliga åtgärder från umgängesförälderns sida. Om barnet inte är tryggt utan ingripande av umgängesstödjaren är umgängesstöd inte ett alternativ (JO dnr. 9119-2019, 2020-06-30). Umgänge med umgängesstöd är baserat på att barnet har rätt att skapa en relation och upprätthålla den med den förälder barnet inte delar sitt vardagliga liv med (Forsberg & Pösö, 2007). Beslutet från tingsrätten är tidsbegränsat utifrån hur länge barnet kan förväntas vara i behov av stöd och därefter finns en förväntning att umgänget ska ske utan inblandning av tredje person.

2.6.1 Tidigare forskning om familjerättssekreterare som verkställer dom om umgänge med umgängesstöd

Vad det gäller forskning kring familjerättssekreterare som verkställer dom om umgänge med umgängesstöd är hittills ett relativt okänt område. Ofta berörs familjerättens handläggning utifrån ett barnperspektiv och barns delaktighet, samt hur umgänge påverkar barnen (Morrison & Wasoff, 2012) men just själva upplevelsen från familjerättssekreterares håll är sparsamt berört. Aris, Harrison & Humphreys (2002) studie berör svårigheten att få barn att vid upprepade tillfällen komma till umgängesträffarna, men där saknaden av familjerättssekreterares arbete är tydlig.

I frågor om umgänge är det inte ovanligt att det är familjerätten och föräldrarätten som tillämpas på så sätt att det är barns rätt till båda sina föräldrar och samarbete mellan föräldrarna som blir de mest centrala frågorna och där det också strävas efter att nå en överenskommelse mellan föräldrarna (Eriksson, 2003).

2.7 Barn, våld i nära relation och umgänge

Barns våldserfarenheter sträcker sig från att ha sett eller hört grovt fysiskt våld mot en förälder eller själva blivit utsatta för fysiskt våld, till att framför allt ha upplevt psykiskt våld mot en förälder i form av hot och trakasserier (Eriksson & Näsman, 2009). I svensk mening anses barn vara ett offer och också ha utsatts för våld även om det innefattar att de har bevittnat våld mot annan närstående person (Eriksson, 2010). Sedan 2021 betraktas barn som bevittnat våld mot närstående genom att ha sett eller hört som brottsoffer och riksdagen biföll i propositionen *Barn som bevittnar våld* (Prop 2020/21:170) att barnfridsbrott infördes i brottsbalken. Barn har och uttrycker behov av att få sina upplevelser av våld i sin familj giltiggjorda. Eriksson & Näsman (2009) menar att barn behöver någon som bekräftar

och gör deras upplevelser giltiga. När det förekommit våld i nära relation finns det enligt Eriksson & Dahlkild-Öhman (2015) en risk för barnet att bli kvar i våldet vilket medför att barnet har behov av skydd, oavsett om det ger uttryck för att vilja träffa en våldsutövande förälder eller inte. Barn som upplevt eller blivit utsatta för en förälders våld och uttrycker en vilja till umgänge kan också ha konstruerat sin verklighet och på så sätt normaliserat våldet i den egna familjekonstellationen. Shea Hart (2011) menar att tingsrätten brister i kunskap om hur våld från en förälder påverkar barnet, både i närtid och på lång sikt. De förbiser signifikant barns önskan om att inte vilja träffa den våldsutövande föräldern och är tillsammans med dem som arbetar med våldsutsatta barn i behov av ökad kunskap för att identifiera våldet och de risker de medför för barnet i fortsatt kontakt med en våldsutövande förälder.

2.7.1 Tidigare forskning om verkställande av barns umgänge med våldsutövare

Verkställande av umgänge där det förekommit våld är ett lågt beforskat område. Däremot finns det mycket forskning att tillgå kring barns upplevelser av umgänge med umgängesstöd vilket tenderar att vara övervägande positivt, men också neutralt (Aris, 2002). Forskning har hittills visat tvetydiga resultat i frågan om det är positivt för barn att upprätthålla kontakten med en umgängesförälder genom umgängesstöd (Forsberg & Pösö, 2007). Under de senaste femton åren har debatt förts om kontakt mellan barn och förälder som barnet inte bor med, både i Sverige och i övriga Europa. Rättsfall om umgänge har ökat vilket bidrar till att behovet av ökat umgänge med umgängesstöd också ökat i Europa (Forsberg & Pösö, 2007). Misstro och konflikter mellan föräldrarna efter separationen är en bidragande orsak men även att fäder tagit en mer aktiv roll i sitt föräldraskap liksom att det i samhället finns en ökad fokusering på det biologiska föräldraskapet vilket grundar sig i att det biologiska föräldraskapet har en avgörande vikt för barnet i risken för en förlust av en förälder (Forsberg & Pösö, 2007). Det innebär dock att i de fall där det förekommit våld att föräldraskapet och umgänget möjliggör fortsatt våld (Eriksson, 2003). Kontakt med en tidigare våldsutövande förälder kan ha en negativ inverkan på barnet. Kontakten innebär en risk att våldet fortsätter och det finns en tendens att det påverkar barnet negativt i den psykiska och emotionella utvecklingen och upphör sällan bara för att föräldrarna separerat (Morrison & Wasoff, 2012).

Eriksson (2010) redogör för hur professionella å ena sidan har en stark ståndpunkt att fäders våld mot deras barn inte är bra och att de som utövar våld inte fullgör sina skyldigheter för att tillgodose barnets behov av skydd och säkerhet. Å andra sidan så anses fäder som utövat våld även kunna vara en god förälder på andra sätt utifrån att han ändå är far till barnet och att de kan göra roliga saker tillsammans med barnet och ta del av barnets fortsatta uppväxt.

Barns ovilja till umgänge tar sig uttryck på olika sätt, så som kroppsliga fysiska symptom i form av huvudvärk, magont, och kräkningar vilket beskrivs av en pojke i "Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötande och barns strategier" (Eriksson & Näsman, 2009). Även psykiska symptom som oro och ångest är vanligt liksom försök att ta sig ur situationen genom att göra motstånd eller vara helt

tyst (Forsberg & Pösö, 2007) som att vägra åka hemifrån boendeföräldern eller kliva ur bilen vid lokal för umgängesstöd. Om det inte går att verkställa förordnandet är det inte allt för sällan umgängesföräldern begär verkställighet av dom vilket innebär att boendeföräldern kan åläggas med vite om barnet inte kommer till umgängestillfällena. Detta ska också vägas mot en vårdnadshavares skyldighet att skydda barnet från att fara illa (*Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga*, SOSFS 2014:6). Det är inte ovanligt att barn villkorar umgänget i form av att föräldern måste uppnå vissa saker för att barnet ska vilja att umgänge ska ske. Röbbäck De Souza (2015) menar att det är ett tydligt tecken från barn att visa sin (o)vilja genom villkor för en förälders beteende under den tid de ska ha umgänge. Vidare menar Röbbäck De Souza (2015) att detta framgår i domar men det finns inget resonemang eller diskussion kring vilka konsekvenser det medför för det specifika barnet.

3. Teori

Under detta avsnitt kommer val av teori presenteras samt varför valet föll på dessa teorier. Vid inledningen av studien var val av teori inte förutbestämd med hänvisning till att det inom kvalitativ forskning brukar genereras utefter den datainsamling som genomförs istället för att på förhand prova en teori som specificerats innan datainsamlingens början (Bryman, 2018). Under intervjuerna och analys av dem lades ett mönster och strukturer trädde fram hur familjerättssekreterare påverkas av att vara en del av en struktur och ett tillvägagångssätt som kan ses i de flesta myndigheter samt hur de samtidigt intar barnets perspektiv i sin hantering av dessa ärenden. Därav föll valet på teorin om gräsrotsbyråkrater för att applicera på familjerättssekreterares upplevelser om det undersökta fenomenet i relation till teorin om barnets perspektiv. Teorin om barnets perspektiv syftar enligt Sommer, Pramling och Hundeide (2011) till att synliggöra barnets upplevelser av sin omvärld och att detta istället tolkas av vuxnas egna erfarenheter.

3.1 Gräsrotsbyråkrat

Michael Lipsky (2010) myntade begreppet ”street-level bureaucracy” vilket Roine Johansson (1997) utvecklat till den svenska betydelsen gräsrotsbyråkrat. Lipsky (2010) arbetade fram en teori om gräsrotsbyråkratens arbetsplats i den offentliga sektorn. På sin arbetsplats, ofta inom myndighet, kommer gräsrotsbyråkraten dagligen i kontakt med individer från samhället som på ett eller annat sätt är i behov av deras stöd och hjälp. Johansson (1997) menar att arbetstagaren, gräsrotsbyråkraten, har stor handlingsfrihet i vad de kan göra i sitt arbete gentemot de människor de möter så länge de håller sig inom de ramar organisationen sätter. De är ofta relativt långt ned i hierarkin, på golvet, och är de som möter och arbetar i direkt kontakt med individerna i vårt samhälle. För att klara av detta gör individerna i gräsrotsbyråkratens arbete om till klienter för att kunna hålla avstånd och distans.

Lipsky (2018) menar att gräsrotsbyråkratier generellt sett uppstår inom myndighetsorganisationer med begränsade resurser och tillgångar samtidigt som de riktar sig till individerna i samhället genom kostnadsfri hjälp. Gräsrotsbyråkratier konstrueras genom regler och specialiseringsområden utifrån kompetens och produktivitet. Den relativt snäva kompetensen passar in i verksamhetsområdet och byggs för vad organisationen anser vara relevant för de arbetsuppgifter som ska utföras, till exempel att klienten ska berätta om sin situation och svara på på förhand givna frågor då dessa är framtagna för ändamålet och bestämts av organisationen. På detta sätt menar Lipsky (2018) att gräsrotsbyråkraterna kan upprätthålla hög produktivitet vilket också är det som driver specialiseringen inom byråkratierna. Johansson (1997) beskriver hur enheter inom en och samma organisation kan ha olika krav på antal ärenden vilket beror på ärendets karaktär. Ärenden har olika handläggningstid och de olika enheterna har också olika krav på i vilken takt ärenden måste hanteras. Till exempel skiljer det sig inom socialtjänsten utifrån en mottagningsenhet som hanterar inkommen oro där skyddsbedömning ska göras inom 24 timmar kontra en familjerättsenhet som generellt sett inte hanterar akuta ärenden utan utreder mer djupgående. Oavsett vilken enhet gräsrotsbyråkraten arbetar på så förväntas arbetet utföras

enligt givna rutiner utifrån vad som anses relevant och vilket specialiseringsområde gräsrotsbyråkraten har. Ingen av dem har en möjlighet att se klienten utifrån en helhetssyn då klientens behov anpassas efter enheternas avgränsade förutbestämda klientel.

De allra flesta klienter besöker inte en myndighet frivilligt. De gör det för att de är i behov av stöd och hjälp och många gånger tvingas till kontakt (Lipsky, 2010). Vidare menar Lipsky (2010) att klienten har krav på att bli lyssnad på och få sina behov sedda utifrån den egna unika situationen. Utifrån organisationens rutiner är det inte alltid gräsrotsbyråkraten får klienten att känna sig sedd och hörd då dess arbete är anpassat för att kunna hantera individen med effektivitet och på, för organisationen, ett hanterbart sätt. Genom gräsrotsbyråkratens makt lär sig klienten hur den ska passa in i organisationen och vad som annars händer. Inför och under mötet menar Lipsky (2010) och Johansson (1997) att gräsrotsbyråkraten skaffar sig än mer makt genom att kontrollera var, när och hur mötet sker. Kraven på klienten upprätthåller effektivitet och medför att gräsrotsbyråkraten behöver hålla en viss distans för att kunna begränsa varaktigheten och närheten i relationen.

Det mest centrala för gräsrotsbyråkraten är den direkta kontakten med klienten (Lipsky, 2010). Klienten tar emot den hjälp och det stöd gräsrotsbyråkraten kan erbjuda och påverkar innehållet i arbetet med sina egna individuella behov och sin egen person. Gräsrotsbyråkraten är beroende av att skapa en relation med klienten liksom att känna samhörighet eftersom detta präglar gräsrotsbyråkratens dagliga arbete och utan klinterna hade det inte funnits arbete för gräsrotsbyråkraten att utföra. Gräsrotsbyråkraten ska vara lyhörd för klientens behov samtidigt som organisationens regler och ramar styr hur gräsrotsbyråkraten ska agera och i vilken utsträckning det är möjligt för gräsrotsbyråkraten att tillgodose de behov och förväntningar som klienten har utifrån hela sin situation. Gräsrotsbyråkraten hamnar här i en dubbel roll med motstridigheter för behov och vad som är möjligt.

I sitt dagliga arbete möter gräsrotsbyråkraten de individer som på ett eller annat sätt har behov av att vara i kontakt med organisationen för att få stöd (Lipsky, 2010). Klienten väljer inte själv vem eller var och hur, utan blir tilldelad en kontakt inom organisationen. Genom uppsatta riktlinjer för vad som ska uppnås medför det en kontrollfunktion att gräsrotsbyråkraten utför det arbete som ska göras. Lipsky (2010) menar att de riktlinjer och lagar som gräsrotsbyråkrater har att förhålla sig till ofta är svävande och ger utrymme för tolkningar utifrån den enskilda klientens behov och den kontext klienten befinner sig i. Det medför i sin tur att gräsrotsbyråkraten tilldelas ett visst handlingsutrymme och behöver förhålla sig till sitt arbete av dels personliga intentioner och organisationens motiv. Handlingsutrymme har betydelse för arbetet då gräsrotsbyråkraten i sitt dagliga arbete möter unika individer med unika behov som inte i förväg går att förutspå. För att klara av detta behöver gräsrotsbyråkraten besitta en förmåga att hantera sitt handlingsutrymme genom att situationsanpassa de bedömningar som görs. Ofta återfinns individer med känsla för det humana och omtänksamhet i rollen som gräsrotsbyråkrat med en intention och vilja att hjälpa andra människor (Lipsky, 2010). Lipsky (2010) menar att gräsrotsbyråkraten kan uppleva sin roll oklar och konfliktfylld där de ska

tillgodose dubbla budskap dels utifrån att tillgodose klienters individuella behov samtidigt som lagar och krav från organisationen ska följas.

3.2 Barnets perspektiv

Sommer, Pramling och Hundeide (2011) beskriver hur termerna barnperspektiv och barnets perspektiv skiljer sig åt trots att de vid en första anblick låter lika i sin betydelse. Barnets perspektiv handlar om och riktar sig mot barnets erfarenheter, uppfattningar och dess förståelse av sin livsvärld.

Barnperspektiv riktar sig mot hur vuxna förstår barnets uppfattningar, erfarenheter och handlingar (Sommer m. fl., 2011). Sommer m. fl. (2011) menar att teorin om barnets perspektiv har sin start i Barnkonventionens (2020) rättigheter för barn och i en kontext som härstammar från Skandinavien som bidragit och lett till att bli en del av välfärdssystemet i Skandinavien och som den myndighet socialtjänsten är. Ett barn ska inte behöva axla ansvaret att förstå sin situation utifrån hur vuxna inom organisationer som arbetar med barn tänker, utan det är handläggarnas skyldighet att inta det enskilda barnets perspektiv. Barn besitter en förmåga att på egen hand tolka vad de upplever med hörsel, syn, lukt och känsel på ett sätt som inte alltid behöver stämma överens med vuxnas tolkning (Sommer m.fl., 2011). Sommer m. fl., (2011) framhåller att vuxna intar ett synsätt som anses vara utifrån ett barnperspektiv, men det görs utan försök att anpassa eller stämma av det med barnets egna upplevda erfarenheter utan snarare utifrån vuxnas normer och värderingar om vad barn i allmänhet behöver. Det är inte lätt för någon att förstå en annan människas upplevelser förutom genom att vara lyhörd och genom observation av uttryck, beteenden och yttranden. Genom dessa yttringar görs försök att förstå en annan människas upplevelser utifrån vår egen självklara gemensamma bakgrund vilket Berger & Luckman (1966) menar är uppbyggd av språket och sociokulturella vanor. Det här gäller således både vuxna och barn då ingen har direkt tillgång till den andres tankar. För att försöka förstå barnets perspektiv behöver den vuxne inta ett barnperspektiv vilket sker först när den vuxne anstränger sig för att anpassa sig, känna och förstå vad som förmodas vara barnets upplevelse av sin situation. Det är lätt att vuxna intar ett synsätt utan försök att anpassa eller stämma av det i enlighet med barnets erfarenheter. I och med detta bedöms barnets handlingar och yttranden utifrån vuxnas standardnormer som kan vara okända och främmande för barnet. Då barn avviker från de av vuxna specificerade standardnormer tolkas det därför som att det är en brist, eller fel, hos barnet (Sommer m. fl., 2011). Då ett tolkande förhållningssätt tillämpas kommer det medföra att det alltid finns en grund för eller en bakgrund till varför barnets svar är som de är och det är denna grund som man vill vila sig på.

4. Metod

I detta avsnitt presenteras metodval för studien för att en förståelse ska fås för det undersökta fenomenet. Jag har tidigare använt mig av kvalitativa studier med fokusgrupper (Johansson, 2012) varför samma referenser i detta avsnitt varit utgångspunkt.

4.1 Metodval

I den här undersökningen har en kvalitativ forskningsmetod använts. Undersökningen är av fenomenologisk karaktär vilket enligt Martyn Denscombe (2018) innebär att det är en särskild grupp, i detta fall familjerättssekreterare, som genom sina erfarenheter kan ge en förståelse för hur verkställande av umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld upplevs i att genomföra umgänge mellan barn och våldsutövande förälder. Som forskare har jag till uppgift att istället för mätning och generalisering tolka och förstå aktörernas egna perspektiv och på så sätt beskriva och tolka fenomenet. Utgångspunkten ligger i att innehållet i samtalen ska tolkas genom att försöka förstå individerna. Studien ämnar beskriva informanternas upplevelser, erfarenheter, känslor, åsikter och attityder, kortfattat de erfarenheter informanterna har för studiens syfte, vilket enligt Denscombe (2018) kännetecknar fenomenologin. Den kvalitativa metoden används för att nå förståelse genom detaljrik data och det är relevant att den genomförs i direkt kontakt med andra människor. Då studien går ut på att tolka och förstå familjerättssekreterares erfarenheter och upplevelser av verkställande av umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld anses det passande att göra en kvalitativ studie då det ger en större förståelse och en mer beskrivande och nyanserad bild av det undersökta fenomenet (Denscombe, 2018).

4.2 Population och urval

Urvalet i denna studie är målstyrt vilket enligt Bryman (2018) innebär att deltagarna som valts ut är relevanta för studiens syfte. Urvalet är därav bestämt till yrkesverksamma familjerättssekreterare som arbetat minst tre år som familjerättssekreterare. Det krävs erfarenhet av arbete inom det familjerättsliga området samt handläggning av umgänge med umgängesstöd för att över tid skapat sig en uppfattning och förståelse för vad denna typ av ärenden innebär i förhållande till studiens syfte. Att ett målstyrt urval gjordes utgick ifrån att få en så homogen grupp som möjligt gällande intimitet och samförstånd mellan informanterna vad gäller deras gemensamma erfarenheter i detta fall om umgänge med umgängesstöd utifrån deras gemensamma yrke som familjerättssekreterare. Wibeck (2000) menar att gemensamma erfarenheter och intresseområden mellan medlemmarna i grupper oftast innebär att de är mer tillmötesgående och villiga till att dela med sig av personliga åsikter och egna upplevelser. Samtliga deltagare i respektive fokusgrupp kände varandra naturligt sedan innan med anledning av att de var verksamma i samma arbetsgrupp vilket medförde att de inte visade rädsla att falla in i samtal och diskussion. Tre familjerättsenheter valdes ut i medelstora kommuner, om minst 50 000 invånare med minst sex anställda familjerättssekreterare. Urvalet gjordes medvetet av mig utifrån att i

undersökningen ge en upplevelse av verksamma deltagare och att fokusgrupperna skulle vara så likvärdiga som möjligt när det gäller antal invånare, antal anställda med erfarenhet och antal ärenden per år i kommunerna. Att antal familjerättsenheter sattes till tre grundar sig i att färre än tre hade utgjort för litet underlag för att kunna ge en uppfattning om dess erfarenheter. Fler än tre rymdes inte tidsmässigt inom ramen för uppsatsens genomförande.

Utifrån ovan valdes grupper om sex deltagare utifrån att Viktoria Wibeck (2000) menar att det i en fokusgruppsintervju är optimalt med fyra till sex deltagare. Om deltagarantalet satts till färre än fyra menar Wibeck (2000) att en triad kan skapas och som lätt i sin tur kan medföra att en person intar rollen som medlare mellan de övriga två deltagarna alternativt försöker spela ut dem gentemot varandra. Skulle antalet satts till fler än sex deltagare menar Wibeck (2000) att det finns en risk att subgrupper bildas som istället talar med varandra eller att personer som är mer tillbakadragna i sitt förhållningssätt inte kommer till tals. Då ett specifikt fenomen ska undersökas inom ett särskilt område upplevs det tillföra studien relevant information. Det var av betydelse att värdefull data kunde samlas in. Därav ansågs det mest troligt att just utvalda informanter inom ett avgränsat område kunde tillföra studien detta. Dessa kontaktades direkt av mig och får anses vara ett meningsfullt urval (Wibeck, 2000; Denscombe, 2018).

Deltagare till studien rekryterades genom att jag via mail kontaktade en familjerättssekreterare, kända av mig sedan tidigare, vid tre olika och oberoende av varandra kommuner med minst sex anställda familjerättssekreterare. Dessa fick i sin tur kontakta sina kollegor som de visste varit yrkesverksamma inom familjerätt i minst tre år. Vid kommun A fanns åtta familjerättssekreterare, varav sex hade minst tre års erfarenhet. Samtliga sex var intresserade av att delta i studien och tackade ja till intervjutillfälle. I kommun B arbetade sex familjerättssekreterare, varav fyra hade minst tre års erfarenhet som familjerättssekreterare. Samtliga visade intresse för att delta och tackade ja till intervju. Kommun C hade nio familjerättssekreterartjänster, varav tre vakanta. Av de sex återstående hade fem stycken tre års erfarenhet. Av dessa tackade en familjerättssekreterare nej, resterande fyra tackade ja och deltog i intervjun. Vilka som visat intresse för att delta i intervjuerna återkopplades av den familjerättssekreterare jag tagit kontakt med inledningsvis och på så sätt fick tillgång till namn, telefonnummer och mailadress.

Samtliga som visat intresse för att delta i intervjuerna kontaktades först av mig via telefon för en kort presentation och att de skulle få vidare information om studien av mig via mail, se bifogat missivbrev (bilaga 2) då detta sätt att kontakta deltagarna anses både tryggt och trovärdigt (Obert & Forsell, 2000). Informanterna informerades om studien och dess syfte. De fick också ta del av de forskningsetiska principerna. De ombads läsa och gå igenom informationsbrevet och höra av sig vid eventuella frågor. Respektive informant ombads att fylla i samtycke samt besvara bakgrundsinformationen och sända det åter till mig.

4.3 Intervjuer

Studien har genomförts genom kvalitativa intervjuer med fokusgrupper. Att intervjuerna genomfördes med så kallade fokusgrupper innebar att respektive grupp samlades under en begränsad tid, för att diskutera ett på förhand givet ämne. Grupperna leds av en samtalsledare som presenterar sig själv, syftet och tänkt tidsåtgång (Obert & Forsell, 2000) som därefter initierar diskussionen och introducerar nya aspekter av ämnet då det behövs. Målet med en fokusgruppsintervju är att deltagarna ska diskutera relativt fritt med varandra. Som namnet fokusgrupp indikerar på så fanns det ett givet fokus om vad som ska diskuteras (Wibeck, 2000), nämligen informanternas upplevelse och erfarenhet av att verkställa domar om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i nära relation. Det är av vikt att samtalsledaren inte styr diskussionen eller föreslår faktorer som utgår från eget tyckande. Deltagarna i fokusgrupperna är de som styr vad som kommer upp utifrån givna diskussionsfrågor.

Metoden är tänkt att användas för att studera innehållet i gruppmedlemmarnas upplevelser och erfarenheter av att verkställa domar och beslut där barn oavsett åsikt ska träffa en förälder som utsatt boendeföräldern eller barnet självt för våld. I och med att vissa av frågorna kunde upplevas som känsliga så anses metoden ha haft stor relevans då den tidigare har visat sig vara bra att använda sig av vid diskussion av sådana ämnen (Wibeck, 2000).

Samtliga intervjuer genomfördes fysiskt genom att jag reste till arbetsplatserna. Miljön, den fysiska omgivningen, anses viktig vid intervjuer med fokusgrupper och hur sessionen med denna typ av grupp fortlöper. I ett mindre rum är interaktionen mellan gruppmedlemmarna större än i ett stort rum. Samtliga lokaler som användes var utformade genom en sittgrupp runt ett bord, vilket är att föredra så att samtliga deltagande informanter i respektive intervju kunde ha ögonkontakt med varandra utan att någon kom i skymundan (Wibeck, 2000). För att kunna vara så säker som möjligt på att kunna uppnå uppriktig diskussion var det relevant att ge dem en rimlig grad av förtroende. Om de skulle känna sig hotade under intervjun är chansen liten att de vågar öppna sig och på så sätt skulle det kunna innebära att de blir mindre ärliga om sina verkliga uppfattningar och erfarenheter (Denscombe, 2018). Därför ansågs det viktigt att spegla informanterna i för yrket relevanta kläder och ett medvetet klädval gjordes genom att inte klä mig alltför uppklätt i form av kostym, men inte heller allt för avslappnat. Valet föll därför på jeans, topp och kavaj då de flesta torde kunna känna igen sig i denna klädkod för arbete på en myndighet. Till fika erbjöds smörgås, kaffe, kolsyrat vatten samt stilla vatten då detta ansågs välanpassat för tiden då intervjuerna genomfördes. Samtliga intervjuer genomfördes med medarbetare i en och samma arbetsgrupp, varför de antogs att de kände varandra och var så pass trygga för att känna tillit i att uttrycka sig fritt.

I studien har en semistrukturerad intervjuguide använts. Frågor rörande barns åsikt, inställning och rättigheter kommer till uttryck i domar och beslut och hur familjerättssekreterares upplevelser av verkställande av umgänge med umgängesstöd är då det förekommit våld i nära relation. Frågorna är delvis hämtade från det material och de utredningsfrågor som ställs till barn i barnsamtal i en vårdnad-boende- och umgängesutredning i Norrtälje Kommun samt delvis skapade och formulerade av mig

utifrån vad jag tänker är det mest väsentliga för undersökningen i sig efter att ha tagit del av domar, beslut och vårdnad-, boende- och umgängesutredningar samt läst Jämställdhetsmyndighetens rapport ”Våld är inget undantag” (2022). Intervjufrågorna lämnade utrymme för vidare frågor och fritt svarsutrymme. Bakgrundsfrågor ställdes inte i samband med intervjun utan fanns med i samtyckesblanketten (bilaga 3). Anledningen till detta är att deltagarna i respektive fokusgrupp kände varandra sedan innan samt för att tiden skulle kunna ägnas i sin helhet till intervjun.

4.4 Intervjuernas genomförande

Informanterna informerades inledande om att det inte fanns något rätt eller fel svar på frågorna då det är individens upplevelse som är det viktiga och efterlyses i studien vilket Wibeck (2000) menar är viktigt att påpeka i början vid intervjuer med fokusgrupper. De fick samtidigt information om hur svaren skulle komma att användas och syftet för studien, liksom den förväntade tidsåtgången för intervjun. Därefter påbörjades intervjuerna.

Intentionen var att alla deltagare i respektive intervju i största mån skulle besvara varje fråga i intervjuguiden (bilaga 4) för att skapa ett så bra underlag som möjligt inför den kommande analysen. En svaghet är att alla i respektive intervju ej kom till tals på ett naturligt sätt i varje fråga utifrån att det mer tenderade att leda till resonemang och diskussioner där kanske de starkaste individerna i respektive grupp tog ett första kommando i frågorna som ställdes och de andra föll in i samtalet mer än gav ett eget svar på frågan. För mig som samtalsledare var det en utmaning att fördela ordet och släppa in de mer tillbakadragna samtidigt som det var av största vikt att hela tiden hålla mig så neutral som möjligt och i största mån försöka bortse från förutfattade meningar och inte ta ställning i frågorna som diskuterades (Denscombe, 2018; Wibeck, 2000).

Intervjuerna tog mellan 70 och 85 minuter och samtliga avslutades med en sammanfattning av det mest väsentliga som framkommit under intervjun för att deltagarna skulle ges chans till att korrigera mig eller ge sitt medgivande till att det var korrekt uppfattat (Denscombe, 2018; Wibeck, 2000). Intervjuerna spelades in med informanternas samtycke och transkriberades därefter ordagrant i direkt anslutning till intervjuerna.

4.5 Tolkning av intervjumaterial

Transkriberingen gjordes genom att markera de pauser som uppstod i intervjuerna samt notera hummanden, suckanden i form av att visa uppgivenhet vid de tillfällen som uppstod under intervjuerna. Under transkriberingen gav det även tillfälle att reflektera kring det som sagts under intervjuerna. Papper och penna användes i begränsad utsträckning då vissa anteckningar fördes under intervjuerna. Transkriberat material sändes till respektive informant för den fokusgrupp de deltagit i via säker e-post för att ge dem en möjlighet att själva gå igenom materialet för att eventuella fel skulle kunna upptäckas. Samtliga informanter återkopplade. Ingen hade någon invändning kring materialet.

Anteckningarna från intervjun jämfördes med anteckningar från inspelat material, flera gånger för att bli väl förtrogen med data så att ingenting missades (Denscombe, 2018). Denscombe (2018) menar

att detta krävs för att få en känsla för empirisk data och för att göra det möjligt till fördjupningar i vissa hårfina detaljer. Intervjun lyssnades igenom tre gånger totalt för att upptäcka nyanser och tonläge, samt tystnader, skratt och hur informanterna kommunicerade med varandra eller annat som kunde vara till betydelse i analysen.

4.5.1 Analysens genomförande

Analysen av det empiriskt insamlade materialet i form av transkribering och anteckningar bearbetades noga efter att materialet fått vila i tre dagar. Materialet vilade i tre dagar för att analysen skulle vara så objektiv som möjligt genom att inte blanda in känslor och ovidkommande tankar (Denscombe, 2018). Ett dokument för varje intervju skapades med rubriker som utgjordes av intervjuguidens frågeställningar. Transkriberingen gick systematiskt igenom genom att klippa ut text från intervjun och klistra in i dokumentet med frågeställningarna som rubriker där det enligt mig bäst passade. Därefter sammanfogades de tre dokumenten från respektive intervju i ett gemensamt dokument. Nästa steg utgjordes av att renodla texten så att enbart relevant insamlat material hanterades. Det som togs bort var material som jag inte bedömde vara direkta svar på frågeställningarna, utsvävningar, mellanprat och ovidkommande variabler. Under denna process växte centrala teman och kategorier fram varför ett nytt dokument skapades med centrala teman utifrån intervjuguidens frågeställningar.

De centrala temana utgjorde i sin tur centrala begrepp som medförde en övergripande kategorisering av det mest väsentliga som framkom under intervjun. De mest centrala begreppen placerades i kolumner som rubricerades och organiserades enligt barns åsikt/vilja, våld, dom, beslut, uppstartsmöte, genomförande, anknytning och avvikande svar. Till varje rubrik tillkom en kategorisering av negativa och positiva aspekter. Begreppet barns åsikt/vilja innefattar det barn uttryckt i utredningsförfarandet och som framkommer centralt genom intervjun kring svårighet att som familjerättssekreterare förhålla sig till förordnande från tingsrätten gentemot barns uttryckta åsikt/vilja. Våld som begrepp handlar om familjerättssekreterares tankar kring att tvinga ett barn som bevittnat eller själv blivit utsatt för våld av närstående och återigen genom en dom tvingas till umgänge med en förövare. Dom och beslut som begrepp återkommer familjerättssekreterare till i form av skillnaden dem emellan och vilket mandat de upplever sig ha i de olika processerna. Uppstartsmöte som begrepp uppkom utifrån att det innebär ett tillfälle för barnet att många gånger göras delaktig i det beslut tingsrätten fattat. Svårigheten i att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld förklaras bäst genom det familjerättssekreterarna benämner som svårigheter och hinder i genomförandet varför det lyfts som ett centralt begrepp. Avvikande svar är i sig inget begrepp, men ansågs av vikt att ta med då det kan tillföra diskussionen viktiga aspekter.

Utifrån detta kunde de centrala begreppen sorteras in och kategoriseras i studiens centrala områden, vilka är: (1) Föräldrabalken och barnkonventionens betydelse i det vardagliga livet, (2) Vårdnadshavares ansvar, (3) barns åsikt i domar och beslut och (4) att verkställa umgänge med

umgängesstöd vid förekomst av våld. Rubrikerna skapades av mig utifrån svaren i relation till studiens huvudteman och frågeställningar.

Efter att analysen gjorts raderades omedelbart det inspelade materialet för att inte bryta den konfidentialitet som deltagarna lovats.

4.6 Validitet och reliabilitet

Genom att ha en hög validitet avser det att det som faktiskt är ämnat att mätas också mäts.

Reliabiliteten avser att det som mäts gör det på ett tillförlitligt sätt enligt författarna Jaber F. Gubrium och James A. Holstein (1997). Då detta är en studie där informanternas subjektiva företeelser är det som tolkas och analyseras blir det därför något missvisande att tala om att svaren ska kunna reproduceras vid ett annat tillfälle då individen är en del av en social kontext och att individens berättelser hela tiden förändras (Gubrium & Holstein, 1997). I denna studie ämnar därför tillförlitligheten att kontrollera att studien genomförts enligt de riktlinjer som råder för kvalitativ forskning samt att informanterna fått ta del av materialet för att säkerställa att inga missförstånd skett samt att säkerställa fakta. Det har varit av stor vikt att vara objektiv för att inte snedvrída undersökningen för att studien ska vara så trovärdig som möjligt (Denscombe, 2018). Då det redan finns en viss förförståelse hos mig kan det ha påverkat resultatet. Allt har gjorts för att vara så objektiv som möjligt och jag har försökt bortse från egna tankar och värderingar. Omedvetet kan jag ha påverkat intervjupersonerna då det alltid finns subjektiva inslag i de erfarenheter jag bär med mig, vilket även gällde då det insamlade materialet analyserats och redovisats.

Studien ska upplevas trovärdig, autentisk och vara övertygande och därför har tanken varit att gå in i intervjuerna med öppet sinne för att inte prägla deltagarna samt styra fokus på det eventuellt förväntade utfallet. Med erfarenhet inom det familjerättsliga området kan också ses en positiv aspekt utifrån de följdfrågor som ställdes utifrån tidigare vetenskap om de familjerättsliga processerna informanterna står inför vid verkställande av dom om umgänge med umgängesstöd.

På grund av att ett subjektivt urval används innebär det att urvalet är begränsat och alla i populationen inte kommit till tals (Denscombe, 2018). Då studien är av kvalitativ metod kan det vara så att de svar som fås just i denna undersökning inte skulle fås om någon annan forskare ställde samma frågor. På grund av detta går det inte att generalisera resultaten och reliabiliteten är därför låg. Det får också anses vara låg reliabilitet utifrån att det endast är tre av Sveriges familjerättsenheter som ingår i studien. 2019 redovisade MFoF statistik för 270 kommuner (MFoF art.nr. 4.2.5:999/19, 2020-06-12). Samtliga intervjupersoner i denna studie var kvinnor vilket möjligtvis kan ha påverkat resultatet. Däremot kan validiteten sägas vara relativt hög då det som avses mätas verkligen mäts, det vill säga att forskningsdata och metoderna för insamlande av data anses korrekt, exakt och träffsäker (Denscombe, 2018). Att kunna följa steg och tankegång gör att studien skulle kunna göras om, vilket innebär att pålitligheten är stor då forskaren redogjort för sin förståelse och sitt tillvägagångssätt (Gubrium & Holstein, 1997).

4.7 Metoddiskussion

Valet av metod baserades på att en kvalitativ metod där fokusgrupper användes skulle kunna bidra med en djupare diskussion och förståelse för hur familjerättssekreterares samlade upplevelser av verkställande av umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld är, samt belysa hindrande faktorer utifrån att det är många förordnande som ej går att verkställa enligt dom. Valet av fokusgrupper med informanter som kände varandra sedan tidigare har att göra med att dessa inte känner rädsla att samtala samt att det underlättade rekryteringen av deltagare (Wibeck, 2000). En medvetenhet måste dock finnas kring riskerna av redan existerande grupper utifrån att det kan innebära att saker tas förgivna och är underförstådda av informanterna och på så sätt inte kommer upp till ytan. Det kan också vara så att informanterna refererat till förhållanden som de själva känt till och som är självklara för dem, men som kan varit svårt för mig som samtalsledare att förstå. Informanterna kan ha gjort ett aktivt val att utelämna vissa aspekter och ämnen för att undvika att en konflikt skulle uppstå för att de på förhand vet att det kan vara känsligt om det finns meningsskiljaktigheter. Jag anser dock att detta undveks genom användandet av den intervjuguide som låg till grund för diskussionerna, även om vissa av frågorna kunde ha uppfattats som känsliga i förhållande att lämna ut sig i sin yrkesroll (Denscombe, 2018; Wibeck, 2000).

Vid fokusgruppsintervjuer kan tystlåtna individer eventuellt hämmas i att komma till tals i samma utsträckning som de fått göra vid en djupintervju. Målet var att alla skulle få komma till tals i samtliga frågor som ställdes, i den mån det var möjligt. Någon kan ha avstått att yttra sig vid någon fråga som skulle vara till vikt för fortsatta frågor under intervju. Det kan också ha varit så att informanterna i respektive grupp kan ha fallit in i den roll de vanligtvis har i sin arbetsgrupp, i den vardagliga interaktionen utanför fokusgruppen (Wibeck, 2000). Det framkom under intervjuerna att de i sitt vardagliga arbete intar olika roller och också tycker att de berörs på olika sätt i arbetet med att verkställa umgänge med umgängesstöd. I det stora hela, och efter transkribering av intervjuerna, anses samtliga ha fått komma till tals och uttrycka sina upplevelser. De uppfattas inte heller ha påverkats av varandras svar i särskilt stor utsträckning, vilket medför att svaren speglar en verklig bild av deras upplevelser. Wibeck (2000) menar att vid användande av en videokamera hade eventuellt tolkningen kunnat se annorlunda ut då den icke verbala kommunikationen hade kunnat fångas på ett annat sätt. Ögonkast, kroppshållning och leenden är faktorer och beteenden hos individer som skulle kunnat spela in i tolkning av svar och varit ett viktigt komplement till ljudupptagningen. Det mest väsentliga innehållet från intervjuerna anses spegla resultaten.

Vid en fokusgruppsintervju menar Denscombe (2018) att det inte är möjligt att kräva fullständig tystnadsplikt bland deltagarna och således också svårt att uppnå en fullständig anonymitet bland deltagarna. För att uppnå fullständig anonymitet hade djupintervjuer med varje enskild individ varit en lösning, då det endast hade varit jag som intervjuare som fått ta del av svaren och också skyldig att behandla dem konfidentiellt (Denscombe, 2018).

För att deltagarna i en fokusgruppsintervju inte ska känna sig underlägsna menar Wibeck (2000) att miljön har effekt på hur informanterna responderar på frågor som ställs under intervjun. För att undvika detta samt att interaktionen mellan deltagarna ska vara mer intensiv föredras intervjun ske på neutral plats liksom att rummet för intervjun är litet istället för stort. Platsen har varit neutral så till den grad att det skett i respektive kommun, men utanför just familjerättsenheternas egna lokaler. Då hjälp fick med att boka rum för antal deltagare, att det skulle vara sittgrupper istället för konferensrum samt att deltagarna bjöds på fika bjöds informanterna in till en trevlig samtalsstund. Samtliga informanter är också vana att dagligen föra samtal med klienter och har erfarenhet av olika möten liksom min egen erfarenhet av att leda samtal i form av utredningssamtal vilket anses ha bidragit till ett gott och strukturerat klimat där samtliga informanter kommit till tals. Resultaten har tolkats subjektivt och kan ha påverkats av min egen erfarenhet (Denscombe, 2018). Således kan min erfarenhet ha bidragit till en viss förförståelse samt att jag omedvetet lyssnat och det som mest uppmärksammats lett till en något skev tolkning av resultaten. En annan metod för en mer generell uppfattning hade kunnat göras genom en enkätundersökning med ett slumpmässigt urval (Denscombe, 2009). Att utgå från enkäter och sedan komplettera med enskilda intervjuer hade kunnat vara att föredra för att få en tydligare och mer nyanserad bild, men på grund av tidsbrist ströks detta liksom att Wibeck (2000) menar att dynamiken i fokusgrupper med gemensam kompetens med fördel kan vara användbart.

4.8 Etiska överväganden

Samtliga informanter har fått ta del av de viktiga etiska aspekterna information, samtycke, nyttjande, och integritet (Denscombe, 2018). Information om studiens syfte, hur studien är utformad samt intervjuernas tänkta genomförande har givits skriftligen till samtliga informanter i ett informationsbrev via mail där det även fram gick vem forskaren är. De fick via informationsbrevet skriftligen ta del av de forskningsetiska principerna som råder. De fick information om tidsåtgång för intervjun, plats samt att alla deltagare kommer vara anonyma och när som helst kan avbryta intervjun utan orsak (Vetenskapsrådet, 2002; Forsman, 1997). Respektive fokusgrupp informerades muntligt vid intervjuernas start om de forskningsetiska aspekterna där vikt lades vid att gå igenom att all data och material behandlas konfidentiellt, garanterad anonymitet vid presentation av resultat genom fiktiva namn, att de när som helst kunde avbryta intervjun samt att de kunde säga till om någon fråga kändes obekvämt att svara på eller på något sätt göra intrång på deras integritet. Deltagarna informerades om att de efter att resultaten analyserats kommer erbjudas att skriftligen få ta del av rapporten.

4.8.1 Förförståelse

Jag har genom sju års erfarenhet i yrket som familjerättssekreterare inom socialtjänsten god kännedom om de svårigheter som kan uppstå i samband med umgänge med umgängesstöd. Både där det förekommit våld samt där det ej förekommit. Jag har under dessa sju år arbetat i en och samma arbetsgrupp där personalomsättningen varit låg. Utifrån detta föll valet på att exkludera min före detta

arbetsgrupp för att inte prägla intervjuerna av egen förförståelse kring attityd, kultur och redan kända fakta. Den erfarenhet jag besitter inom det familjerättsliga arbetet och den livserfarenhet jag har bidrar till en risk för personliga värderingar, vilket jag genomgående i intervjuerna har behövt förhålla mig till. Det kan ha påverkat riktningen i intervjuerna, men det bidrog också till att jag fick igång en fungerande relation och tillit mellan mig som intervjuare och de som intervjuas (Bryman, 2018) då de i och med detta kunde känna tillit och engagemang i de frågor som behandlades liksom att djupare följdfrågor av relevans kunde ställas. Även min erfarenhet och trygghet som jag besitter i vad arbetsuppgifterna innebär bidrog till att de kunde känna tillit till kunskapsläge och visad förståelse. För mig var det viktigt att inte låta mina egna tankar och värderingar ge sig till uttryck under intervjuerna.

5. Resultat

I detta kapitel presenteras resultatet utifrån bearbetad och tolkad empiri som är relevant i förhållande till studiens syfte och frågeställningar. De mest relevanta åsikterna och svaren för studiens syfte presenteras och lyfts fram. De centrala begrepp som organiserar presentationen av materialet i analysen har genom en tolkningsprocess vuxit fram och ses som en del av resultaten.

5.1 Föräldrabalken och barnkonventionens betydelse i det vardagliga livet

Samtliga familjerättssekreterare uttrycker att de är väl förtrogna med föräldrabalken. De framhåller att det är grunden i det familjerättsliga arbetet liksom att de är tvungna att förhålla sig till barnkonventionen som sedan 2020 är svensk lag. Det framkommer från informanterna att utgångspunkten för alla beslut om umgänge ska utgå och grunda sig i barnets bästa. I samtliga intervjuer kommenteras på olika sätt att det inte finns någon som kan tvinga en förälder att träffa ett barn, men ett barn kan tvingas att träffa en förälder, oavsett vad barnet uttrycker. Några informanter ställer sig frågande till barnkonventionens betydelse i relation till att barn inom familjerätten faktiskt kommer till tals i enlighet med barnkonventionen och att barnsamtal nu mer kan hållas utan vårdnadshavares samtycke, men ändå saknar det betydelse i den slutliga bedömningen från tingsrätten. Detta upplevs av några informanter vara ett spel för galleriet, att det låter fint, men än så länge inte fått betydelse för det enskilda barnet. Det samma gäller att barn ska få växa upp under trygga förhållande vilket inte anses tillgodoses av tingsrätten. Föräldrarätten anses av informanterna ha ett stort genomslag och de lyfter att föräldrar anser att de har rätt att träffa sina barn vilket blir extra tydligt då en informant förmedlar:

Många föräldrar, och särskilt pappor, är så inriktade på att de ska träffa sitt barn, oavsett vad barnet tycker, och barnets åsikter får inget utrymme i diskussionen. Det är knappt talbart och förs det fram går föräldrarna många gånger i försvar och det blir mer en monolog av att det handlar umgängessabotage eller kvarhållande.

Att barnkonventionen och föräldrabalken har stor betydelse för familjerättssekreterarna framkommer i intervjuerna. Samtliga informanter för en dialog i respektive fokusgrupp hur de specifikt arbetat med att implementera barnkonventionen i sitt daglig arbete genom utbildning på respektive förvaltning och kontinuerligt följs upp genom avsatta möten. På samma gång finns indikationer att barnets bästa inte tas till vara på samma sätt i juridisk mening vilket särskilt diskuteras under en intervju.

I ett möte med tingsrätten sa en rådman att barnkonventionen som lag inte skulle innebära någon skillnad för deras sätt att döma i mål om vårdnad, boende, och umgänge. Alltså detta var innan 2020 då barnkonventionen blev lag. Jag kan nog se att det blivit så, det är ingen skillnad för dem, men för oss som har en direkt kontakt med barnen och i att bedöma vad som är bäst för barnet gör det stor skillnad.

En anledning som diskuteras under intervjuerna och särskilt framkommer under två intervjuer är att barnen inte är verkliga för tingsrätten. De är skrivet material och då är det lättare att inte bli

känslomässigt berörd. Resultatet visar på att föräldrabalken och barnkonventionen har betydelse i familjerättssekreterares vardagliga arbete. Däremot pekar resultatet på att familjerättssekreterares upplevelser är att barns uttryckta åsikter och vilja inte lyfts fram som de önskat i tingsrättens domar, vilket medför olika syn på barnets bästa och att föräldrarätten ges större utrymme.

5.2 Vårdnadshavares ansvar

Resultat av intervjuerna visar att familjerättssekreterarna ser en medvetenhet hos vårdnadshavare att vilja ta ansvar för att barnet inte ska fara illa. Det framkommer också att de ser en svårighet i vårdnadshavares ansvar i familjerättsliga processer då skyldigheten att skydda sitt barn kan ses som umgängessabotage från tingsrätten utifrån att barnets relation med den andra föräldern hindras vilket beskrivs så här:

Det märks tydligt hur svårt det blir för mammor som varit utsatta för våld i nära relation att skydda sina barn från att fara illa. Ja, jag säger mammor eftersom det nästan alltid är så i dessa ärenden. Det svåra blir ju när det finns en dom om att det ska vara umgänge, och mamman inte alls tycker att detta är det bästa för barnet, som kanske heller inte vill. Jag tycker ju egentligen att mamma ska skydda barnet och inte medverka till umgänge. Men om mamma inte medverkar till umgänget slår det ju tillbaka på henne själv i form av kanske vite samtidigt som hon i annat fall måste se till att det blir umgänge och då skyddar hon inte sitt barn, och då brister hon ju också i sitt föräldraansvar. Och vi får och kan ju inte heller säga vad de ska göra i dessa situationer utan bara prata rent allmänt och ibland känns det bara som flum. Jag vill ju säga vad jag tycker de ska göra.

Jag brukar alltid säga att skydd går före dom, men om en mamma skyddar sitt barn genom att inte medverka till umgänge så blir det också svårt att tänka bort mina egna tankar eftersom uppdraget från tingsrätten handlar om att verkställa beslutet. Så känslan är ju att mamma skyddar sitt barn genom att inte medverka till umgänge, men samtidigt ska vi försöka motivera mamma och barn att komma till umgänget bara för att domen säger det. Kommer mamman med barnet till umgänge och barnet inte alls vill och vägrar gå ut ur bilen eller så blir ju också det ett slags övergrepp mot barnet, och då brister ju mamma i sitt vårdnadsansvar.

I mål där det finns ett beslut om umgänge men ännu inte fastställd dom ser informanterna generellt att de har större möjlighet att påverka och också förmedla till tingsrätten vad som kan vara bäst för barnet vilket beskrivs så här:

Det blir extra svårt om det är en dom där tingsrätten inte vill ha något yttrande om hur umgänget går, då har vi inte heller möjlighet att faktiskt beskriva att det inte går och varför. Om vi ska väcka talan om att det inte ska vara något umgänge så tar den processen också lite tid och under tiden så ska umgänget verkställas. Det känns svårt att se att mammor faktiskt försöker få till ett umgänge, samtidig som barn far illa och dessa mammor på ett sätt verkligen brister i att inte skydda sina barn... En orosanmälan hjälper liksom inte heller jättemycket, eftersom mammorna generellt sett ändå bedöms kunna skydda sitt barn från att fara illa, eftersom mamman bedöms kunna skydda barnet från pappas våld. Men ja, egentligen kan ju inte mammorna göra det. Samtidigt som de skulle kunna göra det om det inte var för domens skull. De sitter liksom i en rävsax.

Resultatet indikerar att vårdnadshavare vill ta ansvar för att barnet inte ska fara illa. De intervjuades erfarenhet pekar på att det för en vårdnadshavare är svårt att fullt ut skydda

barnet från att fara illa då det finns en dom. Informanterna ser en svårighet att själva hamna i en position där de ser att barnet far illa av dom från tingsrätten samtidigt som barnet ska skyddas från att fara illa utan att de inom ramen för sin yrkesutövning kan ingripa på för dem ett tillfredsställande sätt.

5.3 Barns åsikt i domar och beslut

Gemensamt för samtliga intervjuer är att familjerättssekreterarna som rutin har barnsamtal för att synliggöra barns åsikter. Sedan barnkonventionen blev lag redovisas, med stöd av risk- och konsekvensanalys, om det är möjligt alltid barns åsikt och vilja i utredningen enligt informanterna. Om inte, beskriver de som deltagit i studien, omständigheterna varför barnets åsikt ej redovisas vilket tydliggörs genom en beskrivning av barnets delaktighet i utredningen. Över lag framhåller informanterna snarare bristerna i tingsrättens beslut, att gå rakt emot vad förslaget från familjerätten är, utan att reflektera om våld och då särskilt i frågan om umgänge utifrån barnets åsikt.

Jag tycker vi är bra på att faktiskt skriva vad barn uttrycker och framhålla deras åsikt, alla vill ju inte prata, men vi har många hjälpmedel som vi kan använda beroende på vad vi anser passar utifrån barnet. Och oftast får man ju i alla fall fram någonting från barnen. Vi redogör tydligt både i barnsamtalen, riskanalys och i analys och bedömning. Men ändå, trots förslag, att förslaget är att barn inte ska ha umgänge med en förälder som utsatt mamma och barn för våld så kommer dessa umgängesstödsärenden ändå. Då känns det oftast som att tingsrätten inte kan se barnet riktigt. Jag vet inte hur tydligt ett barn ska behöva vara.

I en intervju formulerade sig en informant med frustration i rösten: ”Ibland står det bara en mening om att barnet inte vill, sedan bara lämnat därhän i domen utan något vidare resonemang eller så”.

Vidare beskrivs svårigheten av en informant i att uttrycka barns åsikt i utredningen då barn inte vill prata, eller av någon annan anledning inte kommer till tals genom:

En del barn är också så rädda att prata, de vill inte svara på frågor, undviker och visar med hela kroppen att de känner ett obehag. Kanske är de rädda för vad som ska hända när den förälder som är våldsam läser. Typ, enklare att vara tyst då. Det är svårt att uttrycka detta på ett bra sätt i skrift, även om vi ändå försöker skriva iakttagelser eller liknande då. Men vi vet ju också att det inte alls är samma sak när tingsrätten läser utredningen om barnet inte sagt något. Men å andra sidan verkar ju inte det spela någon roll.

I ett ärende hade vi återkommande utredningar och kompletterande barnsamtal i flera år, det bara snurrade om och om igen. I varje utredning sa båda syskonen att de inte ville träffa pappa, att de var rädda för honom och att han slagit både dem och mamma, ändå kom beslut efter beslut om umgänge med umgängesstöd, som ändå inte gick att genomföra eftersom de verkligen vägrade. Jag kände mig hemsk i varje möte med dessa barn. De sa vid varje tillfälle att de inte ville, att de tänkte rymma och undrade om jag inte förstod att de inte ville. De sa också vid sista gången jag träffade dem, att när ska vuxna lyssna och tro på att de inte vill. Det kändes hemskt att ens öppna ärendet.

Berättelsen från informanten känns igen i de andra fokusgrupperna. Informanterna uttrycker en svårighet att gång på gång ställas inför att verkställa dom om umgänge där barnet tydligt uttryckt en åsikt att det inte vill och som också redogjorts för i den familjerättsliga utredningen. Resultatet visar

att det för familjerättssekreterarna är en svår känsla att hantera då det i utredningen enligt informanterna tydligt redovisas barnets åsikt och dess vilja, men och att barnets åsikter inte lyfts fram i domen mer än att de finns noterade och att beslut gällande umgänge går rakt emot barnets vilja.

5.4 Att verkställa umgänge med umgängesstöd vid förekomst av våld

Samtliga informanter från alla grupper är samstämmiga i känslan av att organisationen ställer krav på hur ärendet ska hanteras samtidigt som det inte går att genomföra på önskvärt sätt. Under en intervju framkommer att det finns ett visst motstånd att vilja handlägga dessa ärenden vilket ger sig till uttryck genom en familjerättssekreterares beskrivning: ”Det är svårt, det tar på krafterna och det känns som ogörligt att det går att genomföra det redan när man får ärendet till sig.” En annan informant fyllde snabbt i:

Det tar tid, mycket tid. Vi har inte den tiden. Först gäller det att motivera mamma, oftast mamma, att faktiskt komma på uppstartsmöte, att sedan försöka boka tid med barnen för inskolning med umgängesstödjare. Mötet med pappa går oftast smidigt, han vill ju. Men sedan tar det stopp. Det blir oftast inget av det, barnen vägrar. De lite mindre barnen har mammorna oftast svårt att släppa iväg på ett umgänge, för att dom är rädda att barnet ska råka illa ut.... Undanflykter så som sjukdom, resor eller läkarbesök.

Det visar sig att informanterna ibland ifrågasätter domen och om domen verkligen kan anses vara till barnets bästa, samtidigt som två informanter poängterar att det också kan vara till gagn för barnet då de inte alltid vet vad orden står för. Under intervjuerna med två av grupperna framkommer att det finns en känsla av hopplöshet och oro att ta sig an dessa ärenden. En informant sticker ut och uppger att det är denna typ av ärenden som är roligast, där det går att göra skillnad, om det går att verkställa och det till synes gynnar barnet. I övrigt är upplevelsen att de är svåra att verkställa utifrån omständigheter i ärenden där det förekommit våld, barnet far illa och det är tidskrävande vilket beskrivs av en familjerättssekreterare:

Det är också svårt rent praktiskt. Oftast förekommer det skyddade uppgifter, kontaktförbud eller andra saker som vi måste tänka på för att trygga boendeföräldern som inte vill eller vågar möta umgängesföräldern. Och som umgängesföräldern oftast inte förstår. Umgängesföräldern förstår inte heller att barnet inte vill till umgänget och blir då arg på mamma för att det är hennes fel.

Samtidigt finns det en vilja att hjälpa familjerna med vetskap i att det är bra för barnet att ha kontakt med båda sina föräldrar. Två informanter ur två olika fokusgrupper beskriver hur de försöker tillgodose barnet med umgänge, försöker hitta lösningar, men som sedan ändå inte fungerar eftersom barnet inte vill. Vilket ger sig till uttryck genom:

Föräldrarna är alltid oroliga, ledsna eller arga i dessa ärenden, såklart av olika anledningar, som barnen så klart märker och tar del av, och detta blir på något sätt det vi får hantera i pressen att också verkställa. Sedan kan vi ju inte göra så mycket om det inte går, men vi ser ju att det drabbar barnet, oavsett hur det bli.

Vid analys av resultatet framkommer att en fokusgrupp har liknande erfarenheter som de andra fokusgrupperna i utförandet av att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld, men i motsats till de andra två kommunerna så har de enbart haft två stycken förordnande om umgänge med umgängesstöd under 2021. ”Vi får nästan aldrig förordnande om umgänge med umgängesstöd.” Som svar på om de får yttra sig om umgänge med umgängesstöd svarar en informant: ”Hm, jag vet inte, det är en administratör som svarar på dem hos oss, men nej... vad säger ni? Jag tror inte det, det borde vi ju veta, så nej, vi har inte haft så mycket sådana ärenden.” Resultatet indikerar att det är svårt för familjerättssekreterare att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld, särskilt när barnet uttryckt att det inte vill. Samtidigt finns det hos samtliga informanter en vilja att hjälpa och göra sitt yttersta för att umgänge ska bli av även om de känner en känsla av hopplöshet att det ska gå. Även om upplevelserna är de samma hos fokusgrupperna visar resultatet att antal förordnande skiljer sig åt.

5.5 Sammanfattning av resultatet

Informanterna upplever att barn kommer till tals i utredningar om umgänge där det förekommit våld. Vidare belyser de barnets bästa utifrån barnets perspektiv genom att barnets upplevelser och erfarenheter ger sig till uttryck. Vid förordnande om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld mot barnet självt eller mot den andra föräldern har informanterna erfarenheter och upplevelser av att det är svårt att verkställa. Upplevelsen är att barnen inte vill och det blir en svårighet att förhålla sig till kraven och det handlingsutrymme som finns för att se och verka för barnets bästa. I ärenden om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld ses det som ytterligare ett övergrepp mot barnet genom att ifrågasätta deras vilja att inte vilja träffa en förälder som utövat våld och sedan tvinga dem till det.

6. Analys

Resultatet kommer i detta kapitel tolkas och analyseras utifrån undersökningens empiri och tidigare forskning. Analysen kommer presenteras utifrån frågeställningarna och resultat för undersökningen.

6.1 Föräldrabalken och barnkonventionens betydelse i det vardagliga livet

Resultaten visade att föräldrabalken och barnkonventionen har en central roll i familjerättssekreterares vardagliga arbete. Samtliga är väl förtrogna i arbetet utifrån föräldrabalken och barnkonventionen och uttrycker att det är grunden i deras arbete och vägledande i beslut som rör umgängesfrågan. Besluten ska tas utifrån barnets bästa utan inblandning av föräldrars intresse. Samtliga upplever att trots deras kunskap och syn på barnets perspektiv så är föräldrarätten stark och ofta avgörande i beslut som rör umgänge med hänvisning till barns behov av båda sina föräldrar vilket finns stadgat i 6 kap 2 a § FB (SFS 1949:381). Utifrån det kan sägas att föräldrabalken har betydelse i det vardagliga livet, men på ett negativt sätt då barn inte skyddas i mål om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i enlighet med barnkonventionen (2020). Resultatet pekar också på att barnkonventionen ännu inte fått den slagkraft i tingsrättens bedömning som är önskvärt för barnets rätt till skydd och utifrån ett barns perspektiv och dess förståelse av sin livsvärld (Sommer m. fl., 2011) samt att barnets bästa ska vara avgörande vid bedömning om umgänge vilket innefattar en kombination av beprövad kunskap och vetenskap och barns egna erfarenheter och upplevelser de förmedlar genom att bli lyssnade på (Schiratzki, 2019; Sommer m. fl., 2011).

I samtliga intervjuer kommenteras på olika sätt att det inte finns någon som kan tvinga en förälder att träffa ett barn, men ett barn kan tvingas att träffa en förälder, oavsett vad barnet uttrycker. Utifrån Sommers m fl. (2011) teori om barnets perspektiv ses ett mönster hur familjerättssekreterare försöker inta och förstå barnets perspektiv, men hur det inte räcker hela vägen då vuxna anser sig ha tolkningsföreträde framför barnet och bedöma vad som är till barnets bästa utan att ta hänsyn till vad barnet uttrycker. Föräldrarätten har ett stort genomslag och ofta lyfter föräldrar att de har rätt att träffa sina barn, alternativt att den andra föräldern har rätt att träffa barnet.

Upplevelsen hos informanterna av att barnkonventionen inte bidragit i mål rörande umgänge kan grunda sig i att det är vuxna som beslutar i frågor som rör barn och att de anser sig ha tolkningsföreträde gentemot barnen vilket enligt Sommer m. fl., (2011) är en vanlig företeelse i beslut som rör barn. I studien framkommer att barnet kommer till tals i det familjerättsliga arbetet, men att besluten tolkas utifrån vuxnas kontakt och erfarenheter kring vad som blir bäst för barnet. Enligt forskning finns det ingenting som visar att det skulle vara det bästa för ett barn att ha umgänge med en våldsutövande förälder, det finns heller ingen forskning att tillgå som visar på motsatsen (Aris m. fl., 2002) samtidigt som forskning indikerar på att flera barn far illa i att återigen utsättas för att ha umgänge med en våldsutövande förälder och också blir kvar i våldet (Eriksson & Dahlkild-Öhman, 2015) då umgänget möjliggör fortsatt våld (Eriksson, 2003). Det medför också att barnets behov inte tas på allvar och att barnet inte heller får sina upplevelser giltiggjorda då de vuxna inte lyssnar på

barnets egna erfarenheter och även vilja som barn enligt barnkonventionen (2020) har rätt att bli lyssnad till. Tingsrätten har också att förhålla sig till att barnet annars inte får tillgång till den andra föräldern och på så sätt inte heller får en chans att skapa en god och nära relation vilket enligt familjerättssekreterarna har större genomslagskraft utifrån brist i kunskap om våld i nära relation av de som fattar beslut i tingsrätten.

6.2 Vårdnadshavares ansvar

Vårdnadshavare har det yttersta ansvaret att skydda sitt barn. Resultatet visade att informanterna uppmärksammar hur mammor våndas inför kravet att skydda sina barn samtidigt som de är skyldiga att följa en dom, vilket annars slår tillbaka på dem själva. Om en vårdnadshavare inte tar ansvar för att skydda sitt barn från att fara illa slår även det tillbaka med negativ effekt. Upplevelsen hos deltagarna i studien är att domar om umgänge med en våldsutövande förälder hindrar mammor från att ta sitt fulla ansvar som vårdnadshavare. Vidare pekade resultatet på att samtliga informanter upplever sitt handlingsutrymme litet och begränsat i de krav organisationen har att beslutet ska verkställas och de inte kan påverka, stötta eller hjälpa barnet i situationen så som de uttryckte en önskan att kunna göra. Lipsky (2010) beskriver i sin teori att gräsrotsbyråkraten ofta hamnar i en dubbel roll inför de behov klienten har i att bli, hörd, sedd och lyssnad på men också i begränsningar om vad som är möjligt att göra.

Resultaten av intervjuerna visar en medvetenhet av vårdnadshavares ansvar att verka för att barnet inte far illa. Det framkommer också att det är en svårighet att i familjerättsliga processer då skyldigheten att skydda sitt barn kan ses som umgängessabotage utifrån att barnets relation med den andra föräldern hindras. Lipsky (2010) menar att det finns en svårighet att som professionell förhålla sig neutral och inte blanda in sina egna känslor för att hjälpa klienten men det är inte möjligt utifrån organisationens förväntningar vilket tydliggörs genom informanternas känsla av att inte kunna agera som de önskar utifrån de krav som följer av organisationen. Lipsky (2010) menar att olika delar av verksamheterna är specialiserade på snäva områden och på så sätt kan inte klientens behov av stöd ses i sin helhet. Detta är tydligt då familjerättssekreterares arbete inte handlar om att bedöma barns behov utan överföra oro till den enhet som är expert inom detta område, vilket i mål där det förekommit våld anses vara en våldsutsatts skyldighet att verka för ett umgänge då det annars finns risk att förövaren ses som den förälder som är mest lämpad att se till barnets behov av båda sina föräldrar enl 6 kap. 2 a § FB (SFS 1949:381). Informanterna belyser just svårigheter i att förhålla sig till såväl dom och ansvar för vårdnadshavare men också hur svårt det upplevs att verka för att umgänge ska ske om det strider mot informantens egna tankar och viljor kring vad som är bäst för barnet utifrån dess behov.

I mål där det finns ett beslut om umgänge men ännu inte fastställt i dom ser informanterna generellt att de har ett större handlingsutrymme och att de kan påverka och använda sig av detta för att tillgodose klientens enskilda behov vilket underlättar deras känsla av att på riktigt kunna hjälpa klienterna genom att agera i sin yrkesroll (Lipsky, 2010).

6.3 Barns åsikt i domar och beslut

Under de senaste åren, sedan barnkonventionen blev lag, ser samtliga familjerättssekreterare att barn får komma till tals, att barns åsikt redovisas och att det i och med risk- och konsekvensanalyser i de familjerättsliga utredningarna går att inta barnets enskilda perspektiv, just hur barnet upplever sin situation oavsett vad de vuxna säger (Sommer m. fl., 2011). Barns åsikt ska vara vägledande i alla beslut som rör dem i umgängesfrågan. Resultatet indikerade på en gemensam upplevelse hos informanterna att barns åsikt inte får särskilt stort utrymme i domar om umgänge utan att vuxna tolkar vad som är det bästa för barnet. Däremot visade resultatet på betydelse för barnets åsikt i domar om verkställande av umgängesstöd. De barn som uttryckt att de inte vill hamna i en svår situation vilket en del av informanterna upplever som ett övergrepp mot barnet och som de, mot sin vilja, men utifrån organisationens krav, blir delaktiga i. Resultatet visade också att barns uttryckta åsikt inte förändrades för att umgänge med umgängesstöd ska ske. Snarare blev barnets ursprungliga åsikt starkare och det framkom en önskan bland informanterna att barnets åsikt ska ges större betydelse i dom. Över lag framhåller familjerättssekreterarna bristerna i tingsrättens beslut, att det går rakt emot familjerättens förslag, utan att reflektera om våld och då särskilt i frågan om umgänge vilket enligt Sommer m. fl. (2011) medför att det i tingsrättens beslut inte tas hänsyn till barnets perspektiv.

Jämställdhetsmyndighetens rapport (2022) ger tillsammans med informanternas upplevelse en samstämmig bild i att barns åsikter inte kommer i uttryck i domar som rör dem där det förekommit våld. Barnperspektivet ses utifrån att de vuxna anser sig veta hur barnet upplever sin situation och utgår således inte ifrån barnets perspektiv där barnet själv kan förmedla sina upplevelser och erfarenheter utifrån den livsvärld barnet lever i (Sommer m. fl. 2011). Informanterna förmedlar att de å ena sidan ger barnet möjlighet att komma till tals och få uttrycka sin åsikt men sedan inte kan svara upp för barnets åsikt. Umgänget är svårt att verkställa och informanterna upplever att de behöver ta till medel som de inte kan stå för i form av försök att tvinga barnet till umgänge, mot dess vilja. Gräsrotsbyråkraten har kontroll och makt över sina klienter. Lipsky (2010) & Johansson (1997) beskriver att detta formar klienterna och försätter dem i en situation där de ska inrätta sig i organisationens ramar och bete sig som de förväntas göra, vilket givetvis också kan ha andra orsaker så som påtryckningar av en förälder eller rädsla för vad som händer efter samtalet. Detta kan bli extra tydligt vid gräsrotsbyråkratens arbete med barn som från tingsrättens sida av informanterna inte upplevs vara en egen person med egna åsikter och en sak som ska göra som vuxna bestämmer utan att bli ifrågasatt av sina egna upplevelser av situationen (Sommer m. fl., 2011). Känslan av att vara tvungen att verkställa tingsrättens beslut tyder på den dubbla rollen gräsrotsbyråkraten intar. Att se till dess behov som strider mot de ramar och regler organisationen utformar och som gräsrotsbyråkraten ska förhålla sig till inom en utsatt tid för ärendet (Lipsky, 2010). Alla informanter gav liknande upplevelser av att ha en känsla av att tingsrättens dom inte var till gagn för barnet utan bara förstärkte känslan hos barnet att inte bli lyssnat på.

Resultatet visar att samtliga informanter upplever att barns åsikt inte tas till vara i tingsrätten vilket enligt Sommer m. fl. (2011) skulle kunna vara en förklaring till att de vuxna personer som ser texten i en utredning och vad barnet förmedlat försöker förstå barnet genom sina egna tolkningar. Genom sin egen tolkning försöker de hitta bakgrund och orsaker till varför barnet uttrycker sig på ett visst sätt. Detta baserar de sedan på att det grundar sig i att barnet inte har en nära och god relation till den våldsutövande föräldern som i sin tur blir det viktiga att återskapa utifrån föräldrabalken och egna erfarenheter i att det bästa för barnet är att ha en god och nära relation med båda sina föräldrar utan att stämma av detta mot barnets egna erfarenheter.

6.4 Att verkställa umgänge med umgängesstöd vid förekomst av våld

Samstämmiga resultat visade att informanterna upplever en svårighet i att verkställa umgänge med umgängesstöd när det förekommit våld. Endast en informant uttrycker att det är en rolig arbetsuppgift om det till slut går vägen, trots förekomst av våld, och känslan av att hjälpa till och göra skillnad för barnet upplevs tillfredsställande, vilket Lipsky (2010) menar är ett av gräsrotsbyråkraternas eftersträvan i sitt val av yrke. Detta kan dock inte anses vara generaliserbart för informanterna då övriga uttrycker en olust inför dessa arbetsuppgifter. Vidare indikerade resultatet på att den största svårigheten är då barnet i umgängesutredning uttryckt en önskan om att inte träffa den våldsutövande föräldern. Svårigheten ligger både i att motivera barnet att vilja liksom att vara den gräsrotsbyråkrat som förväntas följa organisationens ramar och beslut där egna motstridiga känslor om vad som är barnets bästa står i vägen samtidigt som det inte är en lösning att tvinga barnet till umgänge eftersom det inte går. Det kan förklaras genom att barn som upplevt våld direkt eller mot närstående mår fysiskt och psykiskt dåligt och genom att tvinga barnet till umgänge tvingas barnet också kvar i våldet och våldet upphör sällan i och med separationen mellan föräldrarna (Morrison & Wasoff, 2012; Eriksson & Dahlkild-Öhman, 2015). Informanterna förmedlar en upplevelse av att klienten, barnet, har ett annat behov som inte kan tillgodoses enligt de ramar som finns i organisationen av hur det ska gå till vilket enligt Lipsky (2010) inte är ovanligt i rollen som gräsrotsbyråkrat. Samtidigt kan frågan ställas om det hade varit möjligt att verkställa beslut där barnet uttrycker att det inte vill även om handlingsutrymmet varit större. Snarare torde större beaktning tas av hur umgänge med en våldsutövande förälder är genom att tingsrätten med vuxen syn sätter sig in hur det blir och påverkar barnet utifrån barnets egna perspektiv (Sommer m. fl., 2011).

Det framkommer att informanterna upplever att de har, som Lipskys (2020) teori om gräsrotsbyråkrater visar, begränsad tid för de ärenden som ska handläggas och umgängesstödsärenden sker under en på förhand given tid (JO dnr. 9119-2019, 2020-06-30). Det är möjligt att det för med sig en aspekt i familjerättssekreterarens dubbla roll som gräsrotsbyråkrat att själv få känna att jobbet sköts och utförs korrekt genom att medverka till att umgänge kommer till stånd även om det motsätter sig vad barnet har behov av. Detta görs genom att lägga ned tid på något som redan underförstått inte kommer att gå vilket också framhölls av informanterna genom en känsla av hopplöshet, samtidigt som

de måste verkställa domen. Viljan att hjälpa andra människor är central för gräsrotsbyråkrater (Lipsky, 2010) och framkommer gemensamt av informanterna att de anser att de gör försök till att göra det bättre för barnen genom att ge förslag att de inte ska vara något fastställt umgänge, vilket i sin tur krockar när en annan myndighet uttrycker att det är ett barnperspektiv att det ska vara umgänge utan att ta hänsyn till hur det blir utifrån barnets perspektiv (Sommer m. fl., 2011) och som ändå visar sig inte gå att verkställa. Lipsky (2010) framhåller möjligheten till handlingsutrymme i en myndighetsorganisation, inom organisationens ramar. Att se handlingsutrymmet som självklart visar sig under intervjuerna inte alltid vara så lätt då det är begränsat utifrån fattade beslut hos andra myndigheter och som familjerättssekreterarna är tvungna att förhålla sig till för att inte röja identitet och försätta barn och våldsoffer i fara.

Det är en markant skillnad då det är jämnstora kommuner där en kommun haft två förordnanden och de övriga två haft drygt 25 förordnanden. Andelen av förekomst av våld i dessa är okänd, men det ger en indikation att det kan förekomma en skillnad i hur tingsrätterna dömer i frågor om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld.

7. Slutsatser

Resultatet visar i den här studien att även om föräldrabalken och barnkonventionen är en stor del av familjerättssekreterares vardag och stöd i dess arbete så har lagstiftningen inte fått den genomslagskraft för barnets rättigheter i beslut om umgänge gällande barnets bästa som förväntades. Familjerättssekreterare och tingsrätt ser olika på vad som är barnets bästa gällande kontakt med en förälder som utövat våld direkt mot barnet eller mot boendeföräldern. Det finns svårigheter för vårdnadshavare i att ta ansvar för att skydda sitt barn från att fara illa då det finns en dom om umgänge med umgängesstöd som verkställs av socialtjänsten. Vårdnadshavare anses av socialtjänsten brista som vårdnadshavare i att skydda sitt barn från att fara illa om de följer domen. Om de inte följer domen med utgångsläge att skydda sina barn bedöms de av tingsrätten hindra umgänge vilket får konsekvenser i fortsatta tingsrättsprocesser samt att barnet riskerar att fara än mer illa.

Familjerättssekreterare upplevelser är att det är svårt att befinna sig i detta spektrum. Slutligen är familjerättssekreterares upplevelser i studien att det är svårt att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och barnet uttryckt en ovilja att träffa umgängesföräldern. Det finns en upplevelse av att inom organisationens ramar följa de beslut som redan initialt känns hopplösa att lyckas med. Trots denna känsla visar resultatet att familjerättssekreterare gör åtskilliga försök att umgänge ska komma igång i hopp om att tillgodose barnets behov av kontakt med båda sina föräldrar. Familjerättssekreterarnas möten med barnen medför att de i direkt kontakt med klienten bemöter barns känslor och också ska hantera dessa vilket hos informanterna upplevs som svårt. Enligt Lipsky (2010) har gräsrotsbyråkrater en känsla för att hjälpa vilket också är en anledning att de söker sig till just denna typ av arbete. Enligt Morag m. fl, (2012) studie skulle det kunna bli ett annat utfall om barnen närvarade i tingsrättsalen och också fick åskådliggöras som egen person vilket också skulle kunna bidra till att barn synliggörs och inte, som uttrycks i denna studie, görs till ett objekt istället för en person med egna känslor. Den sammantagna slutsatsen är att familjerättssekreterare har begränsade möjligheter att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och arbetsuppgiften upplevs inte tillfredsställande utifrån vad som är det bästa för barnet.

Vad som inte framkommer i undersökningen är i vilken utsträckning informanterna väcker talan om att umgänge inte ska ske mellan barnet och en våldsutövande förälder i syfte att främst skydda barnet då det kan ses som direkt olämpligt med umgänge om barnet fortsatt står fast i sin åsikt att inte vilja träffa den våldsutövande föräldern. En aspekt att det inte tas upp skulle kunna vara att processen tar tid och umgänge med umgängesstöd är generellt sett under en begränsad tid. Det skulle dock kunna vara ett skydd för barnet att familjerättssekreterare tar ansvar för barnet då tanken med umgängesstöd är att umgänget ska kunna fortsätta av föräldrarna själva efter att tiden för förordnandet löpt ut. Det i sig tenderar att bli en ny konflikt och fortsatt rättsprocess som aldrig tar slut vilket resultatet också visade.

8. Diskussion

Syftet med studien var att genom en kvalitativ metod undersöka familjerättssekreterares upplevelser av att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och barn uttryckt en åsikt att inte vilja ha umgänge med våldsutövaren. Eftersom det är tingsrätten som beslutar om umgänge med umgängesstöd ämnade studien även belysa om det finns förutsättningar för verkställande av umgänget inom ramarna för arbetet. Familjerättssekreterare utför arbete under socialnämnden vilket är en myndighet och utmärks genom gräsrotsbyråkrati. Resultatet indikerar att det finns svårigheter att verkställa beslut om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld utifrån den aspekten att barn uttryckt sin åsikt att inte vilja träffa den våldsutövande föräldern. Samtliga informanter i studien är väl förtrogna och arbetar kontinuerligt utifrån barnkonventionen. Detta kan dock inte sägas vara signifikant för landet i stort då undersökningen enbart utgår från tre kommuners familjerättsenheter, vilket är ett litet urval av Sveriges totalt ca 270 kommuner. Däremot anses resultatet i denna studie vara väl samstämmigt i de undersökta frågeställningarna. Vidare visar resultatet att familjerättssekreterare som i en utredning belyser situationen ur ett barns perspektiv ter sig annorlunda än den uppfattning tingsrätten förmedlar och beskriver utifrån ett barnperspektiv och barns rätt till en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Det överensstämmer med tidigare forskning om att barns åsikt att inte vilja träffa en förälder ofta ifrågasätts som barnets verkliga vilja med hänvisning till ålder och mognad utifrån vad vuxna tolkar som barnets bästa (Huges & Chau, 2012; Röbbäck De Souza, 2015). Det som inte framkommer i studiens resultat är de ärenden där umgänge sker med en förälder som utövat våld och där barnet också uttryckt en åsikt att vilja träffa föräldern. Det var inte studiens syfte att undersöka detta, därav kan informanterna medvetet hämmas i dessa tankar. När umgänge med umgängesstöd förordnas där barn berättat om våld och också uttryckt en ovilja till umgänge visar resultaten att familjerättssekreterare känner ett motstånd och en svårighet att hantera dessa ärenden utifrån de klienter de möter och de krav organisationen ställer, liksom att handlingsutrymmet upplevs litet. Lipskys (2010) teori om gräsrotsbyråkraten valdes utifrån den svårighet familjerättssekreterare upplever i att verkställa beslut om umgänge med umgängesstöd där barn på ett eller annat sätt varit föremål för våld och uttryckt att de inte vill ha umgänge med en våldsutövande förälder samtidigt som tingsrätten dömer till motsatsen. Valet av teorier visade sig vara svåra att applicera i sin fullo utifrån att det är en annan myndighet som ålägger familjerättssekreterare att verkställa dom efter redan på förhand angivna riktlinjer. Teorin om gräsrotsbyråkrater tycks ändå bidra till att studiens syfte att undersöka familjerättssekreterares upplevelse av att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd när det förekommit våld uppnåddes. Teorin om barnets perspektiv (Sommer m. fl., 2011) har bidragit till att belysa hur verksamma inom familjerätt utgår från ett barns perspektiv, men på grund av den position de har, just i form av den roll de har inom gräsrotsbyråkratin, så hamnar de i svåra dilemman där de utifrån dom inte alltid kan inta det perspektiv barnet har, även om de önskar. Lipskys (2010) teori är väl applicerbar då det

handlingsutrymme som familjerättssekreterare har inte kan nyttjas till fullo. Teorin har varit gångbar att förhålla sig till i och med den position familjerättssekreterare hamnar i att följa en myndighets fattade beslut som ska verkställas utifrån förutbestämda ramar samtidigt som de ska inta barnets perspektiv. I undersökningen framkommer, utifrån familjerättssekreterares perspektiv, att det är svårt att verkställa umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och barnet själv uttryckt att de inte vill träffa den våldsutövande föräldern. Umgänge med umgängesstöd är en omfattande arbetsuppgift som ska vara till gagn för barnet. Det visar sig vara skillnad i antal förordnande från tingsrätten, men upplevelsen av handläggning i ärenden är den samma. Det finns från början ett motstånd från familjerättssekreterarna i att ta sig an dessa ärenden, vilket också skulle kunna påverka hur de ser sitt handlingsutrymme och hur det tas till vara vilket Lipsky (2010) menar kan te sig olika utifrån kultur i organisationen. Huruvida det är till barnets bästa att träffa en våldsutövande förälder är ännu inte klarlagt, men denna undersökning visar att det är svårt att få barn att ändra uppfattning i frågan om de i utredning om umgänge förmedlat att de inte vill. Barn uppvisar en rad olika tecken på att fara illa och deras reaktioner, upplevelser av våld eller ovilja ifrågasätts av vuxna i beslutsfattande positioner (Sommer m. fl., 2011). Samtliga i studien förmedlar en känsla av att inte kunna genomföra sina arbetsuppgifter på det sätt som förväntas samtidigt som de ser hur barnet far illa och att de bidrar till att barnet utsätts för ytterligare övergrepp i att mot sin vilja tvingas att träffa den våldsutövande föräldern.

Forskning skulle med fördel kunna göras i form av att undersöka om beslut om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld frekvent skiljer sig åt mellan landets tingsrätter då det under intervjuerna var tydligt att en familjerättsenhet skilde sig från de andra två i antal förordnande om umgänge med umgängesstöd. Vidare skulle resonemanget i domarna kunna granskas. Ännu en intressant forskning torde kunna ske i vilken utsträckning verksamma domare vid landets tingsrätter har kunskap och utbildning inom området barn och våld i nära relation utanför den juridiska kontexten utifrån både denna rapport och Jämställdhetsmyndighetens rapport om *Våld är inget undantag* (2022).

Vidare skulle underlaget kunna kompletteras genom intervjuer med barn som varit föremål för dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld och hur deras upplevelser är. Barns perspektiv är viktiga inom social forskning och social praktik och de har rätt att göra sina röster hörda. Att låta barn delta i forskning kan också vara stimulerande för barn då det ger dem status som aktörer i samhället samtidigt som det skulle innebära ett ökat ansvar för forskare (Källström Cater & Överlien, 2015) genom att behöva ta ställning och fundera kring hur och vems samtycke som ska inhämtas, vad görs med oväntad information som till exempel oro om ett barn far illa som kan komma fram i ett samtal när materialet ska behandlas konfidentiellt? Barnforskning ska vara etiskt motiverat och hur kan det göras då det handlar om våldsutsatthet? Dessa funderingar behöver ställas i relation till att barn har rätt att komma till tals och hur varje barn kan bemötas i den kontext det befinner sig i (Källström Cater & Överlien, 2015). Som forskare behöver jag, och andra med mig, reflektera över egna etiska ståndpunkter vilket är en svårighet och snårighet då det gäller barn och dess framtid.

Referenslista

- Aris, R., Harrison, C. & Humphreys, C. (2002). *Safety and Child Contact: An analysis of the role of child contact centres in the domestic violence and child welfare concerns*. University of Warwick, Centre for the study of safety and well-being.
- Barnkonventionen*. (2022). www.raddabarnen.se Hämtad 26 mars 2022, från <http://raddabarnen.html>
- Berger, P. & Luckman, T. (1966). *The social construction of reality*. Penguin Books.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (3. uppl.) Liber.
- Brown, T., Frederico, M., Hewitt, L. & Sheehan, R. (2000). Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child abuse & Neglect*, vol: 24 nr: 6, 849-859. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00140-X](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00140-X)
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur.
- Dir. 2021:170. *Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken*.
- Eriksson, M. (2003). *I skuggan av pappa. Familjerätten och hantering av faders våld*. Förlags AB Gondolin.
- Eriksson, M. & Dahlkild-Öhman, G. (2015). Risk och riskbedömningar i familjerättstvister. I M. Eriksson, Å. Källström Cater & E. Näsman (red.), *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Gleerups.
- Eriksson, M. Näsman, E. (2009). Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötande och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 1. 20-31.
- Eriksson, M. (2010). Children Who “Witness” Violence as Crime Victims and Changing Family Law in Sweden. *Journal of Child Custody*. 7(2). 93-116.
<https://dx.doi.org/10.1080/15379418.2010.508258>

- Eriksson, M. & Näsman, E. (2015). Vad barn säger om möten med professionella. I M. Eriksson, Å. Källström Cater & E. Näsman (red.), *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Gleerups.
- Forsberg, H & Pösö, T. (2007). Rädsla, förvirring, glädje – barns position vid övervakat umgänge. I M. Eriksson (red.), *Barn som upplever våld*. Gothia Förlag.
- Forsman, B. (1997). *Forskningsetik. En introduktion*. (3:e uppl.) Studentlitteratur.
- Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.
- Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (1997). *The New Language of Qualitative Method*. Oxford University Press.
- Heine, A., Hokkanen, L., Kontu, K., Lindroos, N. & Ronimus, H. (2019). *Delaktighet och samarbete i det sociala arbetet för personer med funktionsnedsättning – klienternas upplevelser*. Lapplands universitet.
- HSLF-FS 2017:51. *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge*.
- Hughes, J. & Chau, S. (2012). Children's best interests and intimate partner violence in the Canadian family law and child protection systems. *Critical Social Policy*. 32(4). 677-695. <https://doi-org.esh.idm.oclc.org/10.1177/0261018311435025>
- Höjer, I. & Röbbäck, K. (2007). *Barn i kläm: hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Johansson, J. (2012). *Att bli någon. Unga kvinnors identitetsskapande via Bloggar*. Examensarbete, Högskolan i Gävle. DiVA. <http://diva-portal.org/smash/get/diva2:600633/FULLTEXT01.pdf>
- Johansson, R. (1997). *Vid byråkratins gränser. Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Arkiv förlag.
- Justitieombudsmannen dnr 9119-2019, 2020-06-30

Jämställdhetsmyndigheten. (2022). *Våld är inget undantag*.

Källström Cater, Å. & Överlien, C. (2015). Etiska dilemma I forskning. I M. Eriksson, Å. Källström Cater & E. Näsman (red.), *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Gleerups.

Laing, L., Heward-Belle, S. & Toivonen, C. (2018). Practitioner Perspectives on Collaboration across Domestic Violence, Child Protection, and Family Law: How's minding the Gap? *Australian Social Work*. 71(2). 215-227.

<https://dx.doi.org/10.1080/0312407X.2017.1422528>

Lipskys, M. (2010). *Street Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Service*. Russell Sage Foundation.

Morag, T., Rivkin, D. & Sorek, Y. (2012). Child Participation in the Family Courts – Lessons from the Israeli Pilot Project. *International Journal of Law, Policy and the Family*. 26(1). 1-30.

<https://dx.doi.org/10.1093/lawfam/ebr023>

Morrison, F., & Wasoff, F. (2012). Child Contact Centers and Domestic Abuse: Victim Safety and Challenge to Neutrality. *Violence Against Women*. 18(6), 711-720.

<https://doi-org.esh.idm.oclc.org/10.1177%2F1077801212454257>

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd dnr AD 2020-1429, 2021-06-11

Myndigheten för Familjerätt och föräldraskapsstöd art.nr. 4.2.5:999/19, 2020-06-12

Obert, C. & Forsell, M. (2000). *Fokusgrupp ett enkelt sätt att mäta kvalitet*. Bokförlaget kommunlitteratur AB.

Prop. 1981/82:168. *Om vårdnad och umgänge m.m.*

Prop. 2017/10:186. *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*.

Prop. 2009/10:192. *Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättning att tala med barn*.

Prop. 2020/21:150. *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister*.

Prop. 2020/21:170. *Barn som bevittnar våld*.

Röbäck De Souza, K. (2015). Verkställighet av umgängestvister. I M. Eriksson, Å. Källström Cater & E. Näsman (red.), *Barns röster om våld. Att lyssna, tolka och förstå*. Gleerups.

Schiratzki, J. (2019). *Barnrättens grunder*. Studentlitteratur.

SFS 1949:381. *Föräldrabalken*.

SFS 2003:460. *Lag (2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor*.

Shea Hart, A. (2011). Child Safety in Australian Family Law: Responsibilities and Challenges for Social Science Expert in Domestic Violence Case. *Australian Psychologist*. 46(1). 31-40.
<https://dx.doi.org/10.1111/j.1742-9544.2010.00001.x>

Sommer, D., Pramling, I. & Hundeide, K. (2011). *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Liber.

SOSFS 2014:6. *Socialstyrelsens allmänna råd om handläggning av ärenden som gäller barn och unga*.

SOU 2020:63. *Barnkonventionen och svensk rätt*.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer*.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*.

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur.

Bilagor

Bilaga 1, Begreppsförklaring

Barnfridsbrott – Från 1 juli 2021 är det straffbart att låta ett barn uppleva våld mot en närstående eller före detta närstående.

Barnkonventionen – FN:s konvention om barns rättigheter

Beslut från domstol – Gäller tills dom faller. Kan komma att ändras vid tillförande uppgifter av betydelse/värde i målet.

Dom – slutgiltigt avgörande/fastställt beslut

Familjerätt – Familjerättens arbetsuppgifter är att stödja föräldrar och barn i familjerättsliga frågor.

Det omfattar bland annat frågor om vårdnad, boende och umgänge samt adoption och faderskap.

Familjerättens perspektiv är att alltid se till barnets bästa men kan inte fatta beslut mot föräldrars vilja.

Familjerättssekreterare – Arbetar med samarbetsamtal, rådgivning, myndighetsutövning i form av utredningar i vårdnad-, boende- och umgägesfrågor där föräldrar inte kan komma överens. Uppdrag sker från tingsrätten och det är tingsrätten som fattar beslut i frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Förordnande efter dom – Tingsrättens uppdrag till Familjerättsenheten att genomföra uppdrag enligt dom.

Föräldrabalken – Svensk lag som behandlar rättsförhållandet mellan föräldrar och barn. Trädde i kraft 1950.

Inskolning av umgänge – Tillfälle som är till för barnet att träffa umgägesstödjare som ska vara med vid umgänge med förälder. Sker en till tre gånger i den lokal socialnämnden utsett för umgänget.

Interimistiskt beslut – Tillfälligt beslut tills frågan är slutligt avgjord, fattas av tingsrätten.

Rättslig kompetens – Barn saknar ofta processbehörighet och även talerätt i en rad rättsfrågor. Barnet och dess egna legala relationer till det omkringliggande samhället, dess institutioner och medlemmar står i centrum för den rättsliga prövningen, samtidigt som barnet anses kompetent nog att uttrycka sin vilja/åsikt

Tingsrätt – Första instansen inom det allmänna domstolsväsendet. Prövar brottmål och tvistemål.

Umgänge med umgägesstöd – Barnet träffar den förälder det inte bor med tillsammans med en tredje person utsedd av socialtjänsten efter beslut eller dom från Tingsrätten.

Umgägesstödjare – Person som finns till för barnet i form av stöd vid umgänge eller hämtning och lämning i samband med umgänge med den förälder barnet inte bor med.

Verkställa dom – Ansökan och genomförande av att tingsrättens dom, här i syfte att umgänge genomförs enligt fastställd dom.

Våld i nära relation – Kännetecknas av att den som utsätts har en nära relation till och ofta starka känslomässiga band till förövaren, ofta med syftning till det våld som sker inom en partnerrelation, samt våld som barn upplever i sin familj. Våldet kan ske psykiskt, fysiskt, ekonomiskt, sexuellt.

Bilaga 2, Informationsbrev och samtyckesförfrågan

Hej!

Jag heter Johanna Zetterström och studerar termin sex på socionomprogrammet vid Marie Cederschiölds högskola, tidigare Ersta Sköndal Bräcke högskola. Jag håller just nu på att skriva min kandidatuppsats där syftet är att undersöka familjerättssekreterares uppfattning av att verkställa dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i nära relation.

Undersökningen kommer genomföras med en gruppintervju med familjerättssekreterare med minst tre års erfarenhet. Vissa fasta frågor finns med för att hålla samtalet inom ramen för vad undersökningen ämnar ta upp. För övrigt finns det utrymme för att diskutera och uttrycka sina upplevelser och åsikter fritt. Intervjufrågorna kommer att fokusera på barns rättigheter, åsikter och möjlighet att verkställa beslut om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i nära relation. Intervjun kommer med ditt godkännande spelas in för att sedan kunna transkriberas. Inspelningarna kommer sedan raderas när studien är färdig. Materialet kommer att analyseras och slutresultatet kommer presenteras i en skriftlig rapport vid Marie Cederschiölds högskola som en del av min utbildning.

Intervjun är beräknad till en och en halv till två timmar. Deltagandet är helt frivilligt och du som respondent kan när som helst avbryta intervjun. Du behöver inte heller svara på frågor om du inte vill, det är helt frivilligt och du behöver inte heller ange någon förklaring till varför du väljer att inte svara eller avbryta intervjun. Om du väljer att medverka kommer du förbli anonym och dina personuppgifter kommer hanteras varsamt. Information som delges i intervjun kommer endast användas i denna studie.

Deltagarna bjuds på fika. Meddela ev. allergi. Om du vill så är du välkommen att ta del av uppsatsen efter att den är klar. Samtycker du till att delta i undersökningen?

Underskrift

Ålder _____ år Ev. allergi _____

Utbildning /nuvarande titel _____

Antal år som familjerättssekreterare _____ år

Hur kom det sig att ni valde detta yrke? _____

Bilaga 3

Information angående intervju om Familjerättssekreterares uppfattning av verkställande av dom om umgänge med umgängesstöd.

Tack för insänt medgivande att delta i studien om hur Du som familjerättssekreterare upplever verkställande av dom om umgänge med umgängesstöd.

Intervjun kommer att äga rum **XXXgen den DD mars kl. 00.00. Vi ses i lokal XXX på XXX.**

Det bjuds på fika och den totala tiden är beräknad till ca två timmar.

Tänk på att det inte finns några rätt eller fel svar på frågorna, det handlar om just din upplevelse i rollen som familjerättssekreterare vid dom om umgänge med umgängesstöd.

Skulle du mot förmodan få förhinder eller av någon annan anledning bli sen, vänligen kontakta mig på tel 070-XXX XX XX

Väl mött och välkommen!

Med Vänliga Hälsningar

Johanna Zetterström

Bilaga 4

Intervjuguide

Barns rättigheter och åsikter

- Vad innebär barns rättigheter för er?
- Kan barn inom ramen för en umgängesutredning uttrycka sin åsikt?
- Hur kommer barns åsikt till uttryck?
- Pratar barn om förekomst av våld?
- Vilka hjälpmedel använder ni er av i barnsamtal?
- På vilket sätt belyser ni barns åsikt i umgängesutredningar?
- Tas barns åsikt upp i dom från Tingsrätten?

Dom om umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i nära relation

- Vad är er reaktion då dom inkommer med förordnande om umgänge med umgängesstöd?
- Hur mycket tid lägger ni ner på dessa förordnanden?
- Vad upplevs som lättast?
- Vad upplevs som svårast?
- Hur upplever ni barns reaktion vid uppstart?
- Hur upplever ni föräldrars reaktion vid uppstart?
- Går det att genomföra umgänge med umgängesstöd där det förekommit våld i nära relation?
- Vad för känslor väcks hos er?
- Hur upplever ni att barnen påverkas?
- Om det inte går att verkställa, kan ni yttra er till tingsrätten?

Har ni tankar om ev förändring? Vad/hur?

Avslutande frågor

- Vad har varit viktigast att få sagt i denna intervju?
- Är det något mer som du vill få sagt som vi inte tagit upp?